

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

ASTA MEIDUTĖ

Magistrantūros neakivaizdinių studijų Civilinės teisės programos

II kurso CVTmn6-03 grupės studentė

**VIENAŠALIAI SANDORIAI CIVILINĖJE TEISĖJE:
TEORINIAI IR PRAKTINIAI ASPEKTAI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –

dr. lekt.

Asta Dambrauskaitė

Vilnius, 2007

Įvadas	3
1. Vienašalių sandorių apibrėžtis	6
1.1. Sąvoka ir samprata	6
1.2. Atribojimas nuo panašių santykių	10
1.3. Reikalavimai vienašaliams sandoriams	13
2. Vienašalių sandorių rūšys, praktika, problemos	16
2.1. Vienašaliai sandoriai paveldėjimo teisiniuose santykiuose	16
2.1.1. Testamentas	16
2.1.2. Palikimo priėmimas ir atsisakymas jį priimti	21
2.2. Kiti praktikoje paplitę reikšmingi vienašaliai sandoriai	27
2.2.1. Įgaliojimas	27
2.2.2. Vekselis	34
2.3. Vienašaliai sandoriai sutartiniuose santykiuose	38
2.3.1. Vienašaliai sandoriai sudarant sutartį	38
2.3.1.1. Oferta	38
2.3.1.2. Kiti sutarties sudarymui būdingi vienašaliai sandoriai	41
2.3.2. Vienašaliai sandoriai vykdant sutartį	42
2.3.3. Vienašaliai sandoriai, lemiantys sutartinių santykių pabaigą	43
2.3.3.1. Įskaitymas	43
2.3.3.2. Vienašalis sutarties nutraukimas	44
Apibendrinimai ir išvados	49
Pasiūlymai ir rekomendacijos	50
Naudotos literatūros sąrašas	52
Santrauka lietuvių kalba	56
Santrauka anglų kalba	57

Ivadas

Sandorių institutas civilinėje teisėje yra itin svarbus. Sandoriai – tai asmenų veiksmai, kurių tikslas – sukurti, pakeisti ar panaikinti civilines teises ir pareigas. Sandoriai yra reikšminga civilinės apyvartos priemonė, nes būtent jais: i) išreikšdami savo valią, ii) veikdami teisėtai, iii) siekdami tam tikro konkretaus teisinio rezultato¹ teisinio santykio dalyviai susikuria ar modifikuoja savo civilines teises ir pareigas. Sandoriai klasifikuojami į vienašalius, dvišalius ir daugiašalius, šis skirstymas paremtas šalių, išreikiančių savo valią, skaičiumi. Vienašaliai sandoriai, kaip specifinė sandorių kategorija, yra išskirtiniai, nes jiems sudaryti pakanka vienos šalies valios, teisės ir pareigos sukuriamos tik šią valią išreiškusiai šaliai, o trečiųjų asmenų pareigų atsiradimas galimas tik jų sutikimu ar įstatymų numatytais atvejais. Vienašalių sandorių gilesnio nagrinėjimo svarba išryškėja stebint šiuolaikinius itin sparčius ekonomikos vystymosi procesus. Ekonominė apyvarta, kurios teisinis įrankis – civilinė apyvarta, sparčiai tobulėja. Sutartys – dažniausias „įrankis“ civilinėje – ekonominėje apyvartoje yra pakankamai detalai reglamentuotos ir aptartos, gausu mokslinės literatūros įvairiausiais sutarčių teisės aspektais. Vienašaliai sandoriai – taip pat civilinės, o kartu ir ekonominės apyvartos dalis, tačiau ši sritis mažai nagrinėta Lietuvos mokslininkų, nėra gausu teismų praktikos. Lietuvoje vienašalius sandorius kaip atskirą kategoriją nagrinėjo A. Dziegoraitis, tam tikri vienašaliai sandoriai aptarti atskirose disertacijose - pavyzdžiui, R. Balčikonio disertacijoje apie sutarties nutraukimą dėl esminio jos pažeidimo. Pasakytina, kad dažniausiai dėmesys šia tema apsiriboja vadovėliuose išreikštomis autorių mintimis atskirais vienašalių sandorių reglamentavimo atvejais. Taip savo mintis yra išdėstę V. Mikelėnas, D. Vasarienė, S. Vėlyvis ir kiti žymūs civilinės teisės specialistai. Užsienio valstybių pozicija gana panaši: vienašaliai sandoriai dažniausiai aptariami tik kaip viena iš sandorių kategorijų, arba detalai išnagrinėjamos tam tikros jų rūšys. Rusijoje, kurios teisinis reglamentavimas gana gausiai lyginamas su egzistuojančiu Lietuvoje, vienašaliai sandoriai gana plačiai aptarti A. I. Gomola, A. N. Gujev, V.V. Vitrianskij darbuose, taip pat paminėtini kiti užsienio autoriai - H. Kuhn, W. J. Lloyd.

Pabrėžtina, kad trūksta vientiso požiūrio į tokius sandorius, stokojava apibendrinimų, išvadų. Tinkama vienašalių sandorių svarbos ir reglamentacijos analizė reikalinga tam, kad būtų geriau suprastas teisinių santykių atsiradimas, pasikeitimas ar pasibaigimas remiantis tokiais teisiniais pagrindais, jų įtaka trečiųjų asmenų teisėms, galiausiai apibrėžtos pagrindinės sandorių rūšys, laikytinos vienašaliais sandoriais. Neretai vienašalių sandorių išvardijimas apsiriboja labiausiai paplitusiomis šių sandorių rūšimis, tokiomis kaip įgaliojimo išdavimas, paveldėjimo teisės santykiuose dominuojantys vienašaliai sandoriai – testamentų surašymas, palikimo

---

¹ Гомола А.И. Гражданское право. Москва: Academia, 2003. С. 149

priėmimas ar atsisakymas nuo jo, o juk vienašalių sandorių įvairovė plati: tai ir sandorio patvirtinimas, vertybinio popieriaus (čekio, vekselio) išleidimas, sutuoktinio sutikimas dėl šeimos turtu esančios kitam sutuoktiniui asmeninės nuosavybės teise priklausančios gyvenamosios patalpos perleidimo ar kitokių suvaržymų. Taigi itin aktualu apibrėžti, susisteminti bent jau pagrindinius, dažniausius vienašaliais esančių sandorių atvejus.

Aptarta vienašalių sandorių abstrakti reglamentacija Lietuvos civilinėje teisėje ir praktikos bei teisės doktrinos šia tema trūkumas skatina tam tikrų problemų atsiradimą. Pirmoji jų – pati vienašalio sandorio samprata. Pavyzdžiui, vienašaliai sandoriai ir vienašalės sutartys – dvi visiškai skirtingos teisinės sąvokos, sutartys ir sandoriai sukelia kitokias teises pasekmes, tačiau neretai šios sąvokos painiojamos. Neretai dovanojimas laikomas vienašaliu sandoriu, nors tai yra dovanojimo sutartis, abejojama, kam priskirti viešo konkurso paskelbimą – vienašaliams sandoriams ar sutartims ir pan. Taip pat svarbu ne tik atriboti vienašalius sandorius ir sutartis, o būtina atskirti, kada asmens valios išraiška jau laikytina sandoriu, o kada tai tebus paprastas valios išreiškimas, nesukeliantis juridinių pasekmių. Be to, vienašalis sandoris gali sukelti teises pasekmes ir kitiems asmenims, kurie nedalyvauja valios išreikšime. Kokie tai atvejai? Juos svarbu apibrėžti, nes su tuo susijęs šių asmenų teisių pareigų atsiradimas. Taigi nuoseklus ir aiškus vienašalio sandorio sampratos aptarimas būtinas siekiant teisinio aiškumo ir tinkamesnio tokių sandorių įgyvendinimo praktikos.

Kitos problemos susijusios su atskirų vienašalių sandorių reglamentacija ir jų praktine išraiška. Yra nemažai probleminių klausimų atskirų vienašalių sandorių atvejais, į kuriuos bus bandoma atsakyti šiame darbe.

Apibendrinant galima nurodyti, jog šio magistro baigiamojo darbo objektas yra vienašalių sandorių pagrindu susiklostantys visuomeniniai santykiai, dalykas – vienašalių sandorių teorinė apibrėžtis ir jų praktinis veikimas. Darbe, išanalizavus bendrus vienašalių sandorių klausimus, bus tiriamos bei nagrinėjamos atskiros jų rūšys, tokios kaip įgaliojimo išdavimas, paveldėjimo teisei būdingi vienašaliai sandoriai – testamentas, palikimo priėmimas, atsisakymas, sutarčių teisėje egzistuojantys vienašaliai sandoriai: oferta, sandorio patvirtinimas, įvairūs tam tikroms sutartims sudaryti būtini sutikimai – pareiškimai, vienašalis sutarties nutraukimas ir kiti.

Atsižvelgiant į magistro baigiamojo darbo objektą bei dalyką, tiesioginis darbo tikslas yra išanalizuoti ir nustatyti teisiniams vienašalių sandorių reglamentavimui būdingus bruožus ir jų praktinio taikymo aspektus.

Siekiant minėto magistro baigiamojo darbo tikslo, keliami tokie tyrimo uždaviniai:

1. Suformuluoti apibendrinančią, teisinio aiškumo suteikiančią vienašalių sandorių sampratą, suklasifikuoti vienašalius sandorius; atskleisti vienašalių sandorių, kaip teises ir

pareigas sukuriančių, pakeičiančių ar panaikinančių veiksmų ypatumus ir specifiką, išanalizuoti atskirų vienašalių sandorių bruožus;

2. Išanalizuoti Lietuvos ir užsienio šalių teisinę reglamentaciją, teismų praktiką, teisės mokslininkų poziciją nagrinėjama tema;

3. Apibendrinti praktinius aspektus šiais klausimais ir nustatyti dažniausias praktikoje iškylančias problemas;

4. Atliktos analizės pagrindu suformuluoti išvadas ir pateikti pasiūlymus dėl tinkamesnio vienašalių sandorių pagrindu atsirandančių visuomeninių teisinių santykių reglamentavimo, o kartu ir dėl tinkamesnio tokio reglamentavimo praktinio veikimo.

Magistro baigiamasis darbas grindžiamas hipoteze, jog Lietuvos teisinė reglamentavimo bazė, skirta vienašaliams sandoriams, nėra gausi, bet pakankama. Probleminis ne reglamentavimo, o teisės pritaikomumo lygmuo – negausi teismų praktika, nepakankamas teisės doktrinos dėmesys skatina neaiškumą ir probleminių situacijų susidarymą.

Magistro baigiamojo darbo iškeltiems uždaviniams įgyvendinti tyrimo metu buvo panaudoti įvairūs teoriniai ir empiriniai metodai. Vienas svarbiausių šiame darbe taikytų metodų - *lyginimo metodas*. Šiuo metodu naudotasi tyrinėjant Lietuvos ir užsienio teisės mokslininkų požiūrį į tapačius tam tikrų vienašalių sandorių ypatumus, jų praktinį veikimą. *Lyginamojo istorinio metodo* reikšmė šiame darbe mažesnė. Remiantis šiuo metodu atskleidžiama vienašalių sandorių ir tam tikrų jų rūšių – testamentų, įgaliojimo ir kt. prigimtis ir raida. *Sisteminės analizės* metodas darbe naudojamas, siekiant nustatyti vienašalių sandorių (tiek bendrai, tiek atskirų jų rūšių) sąveiką su sutartimis bei kitais juridines teises pasekmes sukeliančiais asmenų veiksmais, kartu norint iširti bendrąsias ir specialiąsias teisės normas, reglamentuojančias vienašalius sandorius, jų sisteminio veikimo ir taikymo galimybes. Darbe daug remiamasi *dedukcijos* bei *indukcijos metodais* – nagrinėjami bendrieji ir specialieji vienašalių sandorių atvejai; aptariant tam tikrus pavienius atvejus, daromos bendros išvados, bendri teiginiai pritaikomi specifiniams vienašaliams sandoriams. *Apibendrinimo metodo* reikšmė atsiskleidžia apibendrinant naudotą literatūrą. Šis metodas leidžia suformuluoti galutines išvadas. Vienas daugiausiai naudotų empirinių metodų - *teisinių dokumentų analizė*. Šio metodo taikymas apima norminių teisės aktų analizę. Šio empirinio metodo svarba atsiskleidžia darbe nagrinėjant praktinius teisės normų tyrinėjama tema aspektus: teismų sprendimus, notarinčius dokumentus. Teismų praktika padeda suvokti esamas problemas, numatyti tobulesnę reglamentaciją; notarinė praktika atskleidžia tipines ir išskirtines vienašalių sandorių praktines išraiškas. Darbe remtasi ir *interview metodu*. Remiantis juo, atsakyta į daugybę aktualių klausimų: kalbinti advokatai, notarai. Atskleistos praktinės problemos, su kuriomis šiems asmenims teko susidurti, pateikti jų sprendimo būdai. Interview metodas padėjo pagilinti tam tikras teorines nuostatas, jas paaiškinti.

1. Vienašalių sandorių apibrėžtis

1.1. Sąvoka ir samprata

Sandoriai šiuolaikinėje civilinėje - ekonominėje apyvartoje užima labai svarbią vietą. Tai yra asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, keisti ar panaikinti civilines teises ir pareigas. Sandoriais patys asmenys reguliuoja savo tarpusavio santykius civilinėje plotmėje, modeliuoja juos atsižvelgdami į poreikius ir savo valią, nepažeisdami imperatyvių įstatymo normų (kurios skirtos jų, taigi ir teisėtos civilinės apyvartos apsaugai). Sandoriai, galima sakyti, yra civilinės teisės veikimo savireguliacijos priemonė. Jiems reglamentuoti skiriama didžioji civilinės teisės normų dalis, kurių dauguma dispozityvios, todėl irgi priklausomos nuo dalyvių valios. Sandoriais išreiškiamas ir praktiškai realizuojamas vienas svarbiausių civilinės teisės principų – jos dispozityvumas ir laisvė, leidimas elgesio, kuris nėra uždraustas. Sandoriai yra skirstomi į vienašalius, dvišalius ir daugiašalius. Šio darbo tikslas – vienašalių sandorių analizė, tad ja ir pradėkime.

Vienašalių sandorių ištakos glūdi romėnų teisėje, kurią recepuojant ir vykstant natūraliems ekonominiams - istoriniams pokyčiams susiformavo šiandieninė civilinė teisinė sistema. Romėnų teisėje figūravo ir vienašaliai, ir daugiašaliai (tarp jų dvišaliai) sandoriai, tačiau, dažniausiai, žinoma, susidurta su sutartimis. Vienašalių sandorių sąlyginis išskyrimas galimas paveldėjimo teisiniuose santykiuose – čia ypač pabrėžta asmens valios išraiška, pavyzdžiui, testamentą galiojimo sąlyga buvo jo viešas paskelbimas žodžiu, - tam, kad visiems būtų aiški testatoriaus valia. Romėnų teisėje nebuvo suformuluota bendroji sandorio sąvoka, nėra gilesnių teorinių apibendrinimų, tačiau jos įtaka sandorių institutui neabejotina. Mokslinėje literatūroje² nurodoma, kad vienašaliai sandoriai žinomi ir kontinentinės, ir bendrosios teisės sistemoms, tai matyti lyginant įvairaus laikotarpio šių skirtingų teisinių sistemų teisinius dokumentus. Idėja, kad teisinę pareigą gali sukurti vienašalis pareiškimas ir tam tikrai nėra būtinas dviejų šalių susitarimas, atrandama XVII – XVIII a. germanų, skandinavų teisės šaltiniuose. Pagrindinis elementas, sukuriantis teisinę pareigą – tai vienašalis pasižadėjimas. Kitiems asmenims teisės ir pareigos tokiu pareiškimu sukeliamos tik jiems sutinkant. Taigi tikslinga būtų juos vadinti „partneriais“ ar panašiu terminu, tik jokių būdu ne tokio sandorio šalimi³.

---

² Kuhn. H. Contract Law: Common Law and Continental Law Systems // <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/amcomp9&id=133&size=2&collection=journals&terms=unilateral%20transaction>; prisijungimo laikas: 2007-09-20.

³ Ten pat

Norėdami atskleisti vienašalio sandorio esmę, panagrinėkime jau suformuluotas jo sąvokas. Esminis dalykas yra tai, kad vienašaliu sandoriu, kaip ir dvišaliais, daugiašaliais, siekiama sukurti, pakeisti ar panaikinti civilines teises ir pareigas. Tai pagrindinis asmens veiksmo pripažinimo sandoriu bruožas. Vienašaliai sandoriai yra sandorių kategorija, rūšis su jai būdingais bruožais ir teisiniais padariniais, kuriuos gali padėti atskleisti teisės aktuose, autorių darbuose pateikiami apibrėžimai:

Vienašaliu laikomas sandoris, kuriam sudaryti būtina ir pakanka vienos šalies valios. Iš vienašalio sandorio atsiranda pareigos jį sudariusiam asmeniui. Kitiems asmenims iš vienašalio sandorio pareigos atsiranda tik įstatymų nustatytais atvejais arba kai tie asmenys sutinka.⁴

Vienašaliu sandoriu laikomas sandoris, kuriam sudaryti pagal įstatymą, kitą teisės aktą arba šalių susitarimą būtina ir pakankama vienos šalies valios išraiška. Vienašalis sandoris teises pareigas sukuria jį sudariusiam asmeniui, o kitiems asmenims – kai tai numato įstatymas ar šalių susitarimas⁵.

Vienašalis sandoris – prievolės atsiradimo pagrindas. Prievolės sukuria tokie vienašaliai sandoriai kaip įgaliojimo išdavimas arba panaikinimas, testamentas, surašymas, palikimo priėmimas, vertybinio popieriaus (čekio, vekselio) išleidimas, viešas atlyginimo pažadėjimas, indosamentas, sandorio patvirtinimas⁶.

Vienašalis sandoris – teisinis veiksmas, kurio dalyvė yra viena šalis ir kuriame veikia tik šios šalies valia⁷.

Apibūdinant vienašalį sandorį, pabrėžiama vienos šalies valios svarba sukuriant teises pasekmes. Viena šalis – tai vienas fizinis ar juridinis asmuo, arba asmenų grupė. Dažniausiai „viena šalis“ suvokiama kaip vienas asmuo fizine prasme, tačiau iš tiesų viena šalis – tai asmuo ar asmenų grupė, kuri turi tuos pačius interesus ir visų jų valios išraiška lemia tam tikras teises pasekmes. Pavyzdys šiai situacijai iliustruoti gali būti kelių bendraturčių atsisakymas pasinaudoti pirmenybės teise įsigyti bendrąja daline nuosavybe turimą turtą, kelių asmenų išduotas vienas įgaliojimas tam tikriems tapatiems teisiniams veiksams atlikti, kelių asmenų paskelbtas viešas konkursas. Galima pabrėžti, kad vienas vienašalis sandoris – testamentas, gali būti sudarytas tik paties asmens, ir būtent vieno asmens (išimtis – bendrasis sutuoktinių testamentas, kuris bus aptartas atskirai). Kitas požymis - šalies valia ir jos išraiška priklauso nuo konkrečios sudaromo vienašalio sandorio rūšies, tačiau svarbiausioji taisyklė – jos turi sutapti. Esant jų nesutapimui, kyla atitinkamos teisinės pasekmės, tarkime, sandoris gali būti pripažįstamas negaliojančiu.

⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262, toliau darbe vadinamas LR CK.

⁵ Гражданский кодекс Российской Федерации. Полный текст. Москва: Гном-пресс, 1997. С. 75-76.

⁶ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P.61.

⁷ Garner. B. A. Black's Law Dictionary. St. Paul, MINN, 1999.

Vienašaliais sandoriais teisės ir pareigos gali būti:

i) sukuriamos. Pavyzdžiai gali būti testamentas sudarymas, kuris sukuria įpėdiniui teises ir pareigas po testatoriaus mirties, priėmus palikimą (tai irgi yra vienašalis sandoris), įgaliojimo išdavimas, sandorio patvirtinimas. Vienašaliai sandoriai su tokiomis teisinėmis pasekmėmis yra ir oferta – vienam ar keliems asmenims adresuotas siūlymas sudaryti sutartį, viešas atlyginimo pažadėjimas, viešas konkurso paskelbimas ir t.t.

ii) pakeičiamos. Nemažai tokių vienašalių sandorių susiję su subjektinių teisių realizavimu, pareigų vykdymu, ypač sutartiniuose santykiuose. Tai skolininko teisė pasirinkti prievolės įvykdymo būdą (išskyrus, kai numatyta, kad ši teisė priklauso kreditoriui) ir pan.

iii) panaikinamos. Pavyzdžiai galėtų būti bendraturčio išreikštas pirmenybės teisės atsisakymas pirkti bendrąja daline nuosavybe esančio objekto dalį, palikimo atsisakymas, atsisakymas sutarties, kuri buvo sudaryta esant esminei šalių nelygybei, įskaitymo taikymas.

Apibūdinat vienašalius sandorius, pabrėžiama, kad pareigos iš jo kyla tik jį sudariusiam asmeniui. Šias pasekmes nesunku suvokti. Pavyzdžiui, atsisakydamas palikimo, asmuo netenka savo, kaip įpėdinio, teisių ir pareigų, tad nepaveldės tam tikro turto ir, galbūt, skolinių įsipareigojimų; išrašydamas vekselį asmuo besąlygiškai įsipareigoja sumokėti vekselyje nurodytą sumą; pripažindamas tėvystę, nurodo, kad laiko save vaiko tėvu ir taip sau sukuria atitinkamas pareigas. Nuostata, kad vienašaliai sandoriai kitiems asmenims sukelia teises pasekmes tik tada, kai tai numato įstatymas ar kai tie asmenys sutinka, reikalinga detalesnio aiškinimosi. Klasikinis tokių pasekmių pavyzdys gali būti testamentas su išskirtine, t.y. įpėdinio įsipareigojimu atlikti tam tikrus veiksmus, prievolę vieno ar kelių asmenų naudai. Įpėdiniui priėmus palikimą, jis privalo įvykdyti testamentinę išskirtinę, o testamentinės išskirtinės gavėjai turi teisę iš jo reikalauti tai padaryti⁸. Šiuo atveju veikia ir įstatyminė nuostata (palikimas priimamams visas, ir turtiniai, ir skoliniai įsipareigojimai, jį priėmus atsisakyti nebegalima), ir sandorio šalies valia – jos sudarytas sandoris – palikimo priėmimas. Kitas labai gerai pareigą, kylančią iš vienašalio sandorio, iliustruojantis pavyzdys yra įgaliotinio pareigos - veikti atstovaujamojo naudai ir interesais, su juo bendradarbiauti, informuoti apie atliktus veiksmus, vengti interesų konflikto, veikti suteikto įgaliojimo ribose ir t.t. Tai irgi sietina su įstatymo nuostatomis ir įgaliotinio sutikimu, kad jam kiltų šios pareigos, nes įgaliotinis visada gali įgaliojimo atsisakyti.

---

⁸ Биханский О.С., Голиченков А.К., Гусев М.В. и др. Гражданское право В 4-х томах. Общая часть. Москва: Волтерс Клувер, 2004. Т. 1. С. 449.

Vienašaliai sandoriai asmenims sukuria *aktyvaus* ir *pasyvaus* tipo pareigas. Dažniausiai sukuriamos aktyvaus tipo pareigos – testamentinės išskirtinės atveju - atlikti tam tikrus prievolinio pobūdžio veiksmus testamente nurodytam asmeniui; sumokėti atlyginimą, jei buvo viešai pažadėtas jo sumokėjimas už nurodyto veiksmo atlikimą. Pasyvaus tipo pareigos yra daug retesnės, pavyzdžiu galėtų būti oferta: ofertą pateikęs asmuo save įpareigoja sudaryti sutartį su akceptą jam pateikusių asmeniu⁹.

Svarbi aplinkybė, galinti turėti įtakos vienašalio sandorio veikimui ir teisių pasekmių sukėlimui, yra asmens, kuriam vienašalis sandoris skirtas ar kurio teises ir pareigas jis įtakoja, *žinojimas* apie atitinkamo vienašalio sandorio sudarymą. Pavyzdžiui, numatant vienašalį sutarties nutraukimą sutartyje, šalys gali nustatyti, kad toks nutraukimas galimas tik įvykus sutartyje nurodytai sąlygai ir apie tai prieš atitinkamą laiką įspėjus kitą šalį.

Galima paminėti, kad tam tikrų prievolių, taigi teisių ir pareigų atsiradimas vienašalių sandorių atveju galimas tik esant *juridinių faktų sudėčiai*¹⁰. Pavyzdžiu galėtų būti palikimo atsiradimas, t.y. palikėjo mirtis, ir jo priėmimas. Tik šių dviejų juridinių faktų sudėtis lems teisių ir pareigų atsiradimą įpėdiniui. Juridinių faktų sudėtis bus ir viešo atlyginimo pažadėjimo atveju – pirma, turi būti atitinkamai pareikšta skelbėjo valia dėl atlyginimo sumokėjimo, bet kuriam asmeniui pasiekus tam tikrą rezultatą („pirmapradė valia“), ir tai skelbimą davęs asmuo turės padaryti tik įvykus kitam juridiniui faktui – rezultato pasiekimui.¹¹ A. Dziegoraitis teigia, kad vienašaliai sandoriai patys savaime apskritai neįtakoja teisinio santykio – nesukuria, nekeičia ir nenaikina teisių ir pareigų – tai vyksta tik sąveikoje su kitais juridiniais faktais¹².

Siekiant atskleisti bendrus vienašalių sandorių bruožus, juos galima klasifikuoti tam tikrais sandorių klasifikavimo pagrindais:

Atlygintiniai ir *neatlygintiniai* sandoriai. Sandorio atlygintinumas pasireiškia tuo, kad vienos šalies (teisinio santykio dalyvio) atliekamus veiksmus atitinka kitos šalies materialinis ar kitaip išreikštas atlygis. Šis skirstymas yra svarbus tuo, kad vienašaliai sandoriai visada yra neatlygintiniai. Tai lemia šių sandorių vienašalis pobūdis, šalių, kurias galėtų sieti atlygintinumas, nebuvimas.

Kauzaliniai ir *abstraktūs* sandoriai. Dauguma sandorių yra kauzaliniai, turintys savo pagrindą, teisinį tikslą. Pats sandorio sudarymo faktas nurodo konkretaus teisinio tikslo siekimą.

⁹ Биханский О.С., Голиченков А.К., Гусев М.В. и др. Гражданское право В 4-х томах. Общая часть. Москва: Волтерс Клувер, 2004. Т. 1. С. 450.

¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (1). Vilnius: Justitia, 2003. P. 19.

¹¹ Витрянский В.В., Козлова Н.В., Корнеев С.М. и др. Гражданское право. Москва: БЕК, 2000. Т. 2, полуготом 2. С. 342.

¹² Дзегорайтис А. К вопросу об односторонних сделках в советском гражданском праве. Вильнюс: Право, 1978. Т. 14. С. 53-59.

Abstrakčių sandorių atveju nėra nurodomas jų pagrindas. Toks sandoris yra abstrahuotas, atitrauktas nuo savo tikslo. Šių sandorių yra labai nedaug, dauguma jų susijusi su vertybinių popierių išleidimu ir perleidimu. Abstrakčiu sandoriu laikytinas čekio, vekselio išrašymas, jų perdavimas indosamentu.

Sąlyginiai ir *įprastiniai* sandoriai. Įprastiniai sandoriai – tai sandoriai, kuriuose teisės ir pareigos atsiranda sandorio sudarymo metu arba per tam tikrą laikotarpį nuo sandorio sudarymo, sąlyginiai – juose teisių ir pareigų atsiradimas, pasikeitimas ar pasibaigimas priklauso nuo tam tikrų sąlygų, t.y. tam tikrų aplinkybių įvykimo ar neįvykimo ateityje. Sąlyginiai vienašaliai sandoriai su atidedamąja sąlyga (t.y. nuo šios sąlygos atsiradimo ar neatsiradimo priklauso teisinės pasekmės) yra viešas konkurso paskelbimas – teisės ir pareigos atsiranda laimėjusiajam konkursą asmeniui, geriausiai atlikusiam konkurso užduotį, taip pat dar vienas vienašalis sąlyginis sandoris yra viešas atlyginimo pažadėjimas. Asmuo, pasiekęs skelbime nurodytą tikslą (pavyzdžiui, suradęs pamestą daiktą), įgyja teisę reikalauti sumokėti jam atlygį, o šį skelbimą paskelbęs asmuo įgyja pareigą tai padaryti. Šalims nesusitarus, tokios teisės ginamos teisme.

Savarankiškai naudojami vienašaliai sandoriai ir *atliekantys pagalbinį pobūdį sutartyse*¹³. Daugiausia vienašalių sandorių yra neatsiejamai susiję su sutartiniais santykiais ir yra vienos iš šalių valios išraiška, elgesys susiklosčiusiuose civiliniuose teisiniuose santykiuose. Tai dauguma aukščiau išvardytų sandorių (sutarties patvirtinimas ar vienašalis nutraukimas ir pan.), skolos gražinimas ir pan. Netgi minėtasis vekselis – apskritai nuo savo tikslo atitrauktas sandoris - dažnai būna susijęs su šalių tarpusavio sutartiniais santykiais – paskola, pirkimu – pardavimu, tačiau mokėjimui užtikrinti nuo šio teisinio pagrindo yra atitrauktas. Detaliau vekselio ypatumus nagrinėsime jam skirtame skyriuje. Savarankiškai naudojamų vienašalių sandorių yra mažiau, - pavyzdžiu galėtų būti testamentas.

1.2. Atribojimas nuo panašių santykių

Svarbu išnagrinėti vienašalių, dvišalių ir daugiašalių sandorių skirtumus ir panašumus. Šių sandorių skirstymas, rodos, yra labai aiškus – tai lemia šalių skaičius. Viena šalis – vienašalis, kelios šalys – jau dvišalis ar daugiašalis sandoris. Vienašaliame sandoriui sudaryti pakanka vienos šalies valios; kitokuose sandoriuose šalių valia yra derinama. Šalių valios derinimas daugiausia pasireiškia dvišalėse sutartyse - derinama šalių priešpriešinė valia; daugiašaliame sandoryje (pavyzdžiu gali būti partnerystės sutartis, sudaryta daugiau nei tarp dviejų šalių) derinama ne priešpriešinė valia, bet valios pareiškimais išreiškiamas tam tikro bendro rezultato siekimas ir nurodomos jo įgyvendinimo sąlygos kiekvienos šalies atveju.

¹³ Vasarienė D. Civilinė teisė. Paskaitų ciklas. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002. P. 46.

Visiems sandoriams yra bendra tai, kad jie yra asmenų veiksmai, kuriais siekiama teisinių pasekmių – teisių ir pareigų atsiradimo, pakeitimo ar pasibaigimo. Sandoriai yra juridinio fakto išraiška, kurie nuo kitų juridinių faktų skiriasi tuo, jog sandoriuose veikia kryptinga asmenų valia, kuria siekiama apibrėžto rezultato, turinčio teisinį charakterį¹⁴. Tuo sandoriai skiriasi nuo įvykių (pavyzdžiui, natūrali žmogaus mirtis), kurie apskritai nėra įtakojami žmogaus valios, ir asmens poelgių (pavyzdžiui, radinio ar lobio suradimas), kurie yra asmens veiksmai, tačiau juose nėra valinio kryptingumo ir siekio sukurti teises ir pareigas, jos atsiranda, nes tai numato įstatymas. Sandorius, ypač vienašalius, būtina skirti nuo administracinių aktų – juos priima valdžios ir valdymo institucijos, įgyvendindamos savo įgaliojimus viešojo administravimo sferoje; tai remiantis administracinei teisei būdingu valdžios – pavaldumo santykiu priimti aktai, kurių priėmimą reglamentuoja viešosios teisės normos. Šie aktai gali turėti įtakos ir civiliniams teisiniams santykiams (pavyzdžiui, sudaroma savivaldybei priklausančių gyvenamųjų patalpų nuomos sutartis)¹⁵, tačiau sandoriais tokių subjektų veiksmai gali būti laikomi tik juos sudarius pagal civilinės teisės reglamentuojamus principus ir normas, subjektams veikiant lygiateisiais pagrindais su kitais civilinio teisinio santykio dalyviais. Pabrėžtina, kad svarbi visiems sandoriams būdinga savybė yra jų *teisėtumas*, tuo jie skiriasi nuo deliktų¹⁶. Kai kurie autoriai nurodo, kad teisėtumas nėra esminis sandorio požymis, nes pripažinus sandorį negaliojančiu, kyla atitinkamos teisinės pasekmės¹⁷. Palaikytina pirmoji nuomonė, nes tik įstatymų reikalavimus atitinkantys sandoriai yra galiojantys ir sukelia jais norėtas pasiekti teises pasekmes. Sandorių negaliojimo atveju teisinės pasekmės kyla dėl to, kad pažeidžiamas įstatymas¹⁸.

Kaip teigima rusų mokslininkų, sandoriais laikytini tik aktyvūs asmenų veiksmai, neveikimas nėra laikomas sandoriu¹⁹. LR CK 1.64 straipsnyje numatyta, kad tylėjimas laikomas valios išraiška tik įstatymų ar šalių susitarimu numatytais atvejais. Taigi kyla natūralus klausimas – kokia yra Lietuvos įstatymų leidėjo pozicija dėl valios išreiškimo tylėjimu – tai laikoma sandoriu ar tėra teisiškai neapibrėžta „valios išraiška“. Bandant atsakyti į šį klausimą, galima teigti, jog tylėjimas irgi gali būti dvejopas – tikslingas, kuriuo siekiama išreikšti savo valią, siekį dėl atitinkamų teisinių padarinių, ir tylėjimas, kuris reiškia tiesiog pasyvumą, ir kuriam esant kyla tam tikros teisinės pasekmės, nors jų valingai ir nesiekama. Galima pasakyti, kad vienareikšmio atsakymo į šį klausimą nėra, tačiau, autoriaus nuomone, reikia sieti valios

¹⁴ Гув А.Н. Гражданское право. Москва: Инфра-М, 2003. Т. 1. С. 195.

¹⁵ Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R., ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. T.1. P. 126.

¹⁶ Гомола А.И. Гражданское право. Москва: Academia, 2003. С. 149.

¹⁷ Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikelėnas V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vija, 1997. P. 181.

¹⁸ Ten pat

¹⁹ Гув А.Н. Гражданское право. Москва: Инфра-М, 2003. Т. 1. С. 195. 196.

išreiškiamą tylėjimu su teisinių padarinių kilimo siekiu. Galima pridurti, kad tam tikrais įstatymo numatytais atvejais neveikimas prilyginamas sandorio sudarymui. Pavyzdžiui, asmuo gali atsisakyti palikimo pateikęs pareiškimą notarui apie palikimo atsisakymą, arba gali nesikreipti dėl palikimo priėmimo, t.y. neatlikti jokių veiksmų. Tai sukelia analogiškas pasekmes – palikimo nepriėmimas per nurodytą laikotarpį prilyginamas jo atsisakymui. Visgi šios situacijos turi tam tikrų ypatumų, kurie bus detalčiau aptarti kitoje darbo dalyje.

Atribojant vienašalius sandorius ir sutartis, svarbiausias skirtumas yra šalių susitarimo, konsensuso buvimas. Teisiškai įpareigojantis susitarimas yra pagrindinis „įrankis“ civilinės teisės reguliuojamuose santykiuose. Vienašalis sandoris, kuriuo vienos šalies išreikšta valia įtakoja kitą šalį, šalims to iš esmės nederinant, nėra tipiška civilinei teisei²⁰. Būtent susitarimas, kuris teisiškai įpareigoja, yra esminis sutarties požymis. Dvišaliuose sandoriuose – sutartyse – susitarimas esti dėl teisių ir pareigų. Sutartimi „vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus (ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo), o pastarieji įgyja reikalavimo teisę“ (LR CK 6.154 str. 1 d.). Sutartys yra skirstomos į *vienašales* ir *dvišales*. Vienašalėse sutartyse viena šalis turi tik teises, o kita tik pareigas, o dvišalėse, kurių yra dauguma, kiekviena šalis turi ir teisių, ir pareigų, taigi jas sieja priešpriešinės teisės ir pareigos²¹. Sutarčių skirstymas į vienašales ir dvišales svarbus vienašalių sutarčių ir vienašalių sandorių atskyrimui. Vienašalė sutartis – tai visada susitarimas, ir geriausias to pavyzdys yra dovanojimo sutartis. Dovanojimo sutartimi tam tikras turtas ar turtinė teisė yra neatlygintinai perleidžiama kitam asmeniui, tačiau toks perleidimas yra sutartinis, t.y. galimas tik gavėjui sutinkant. Asmuo negali tapti nuosavybės savininku be savo žinios ir sutikimo, priimdamas nuosavybę savo žinion (šiuo atveju, dovanojimo sandorio būdu), nes jis įgyja ne tik teises, bet ir pareigas. Apdovanotasis savo sutikimą dažnai išreiškia atitinkama dovanojimo sutarties forma (nekilnojamajam turtui įgyti – notarine, tam tikriems vertingesniems daiktams – rašytine (Lietuvoje rašytine forma dovanojimą privalu įforminti, kai dovanojimo suma viršija penkiasdešimt tūkstančių litų). Taigi dovanojimas neabejotinai laikytinas vienašale sutartimi, bet ne vienašaliu sandoriu, nes apdovanotasis turi išreikšti savo sutikimą. Tokios pozicijos laikosi Lietuvos, Rusijos teisininkai, ir, nors įvairių šalių įstatymuose dovanojimas apibrėžiamas skirtingai, tačiau neabejotina, jog kontinentinės teisės valstybėse dovanojimas yra dvišalis, akcepto reikalaujantis sandoris²². Dovanojimo, kaip akto traktavimas, kuriuo suteikiama

²⁰ Биханский О.С., Голиченков А.К., Гусев М.В. и др. Гражданское право В 4-х томах. Общая часть. Москва: Волтерс Клувер, 2004. Т. 1. С. 451.

²¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (1). Vilnius: Justitia, 2003. P. 19.

²² Lloyd W. J. The Essential Notes //

<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/incolq14&id=691&size=2&collection=fjournals&terms=unilateral%20transaction>; prisijungimo laikas: 2007-09-20.

nuosavybės teisė be jokio sutikimo, nesukeliant jokio prievolinio santykio tarp dovanotojo ir dovanos gavėjo, samprata negali būti pripažinta šiuolaikinės civilistikos²³. Bendrosios teisės valstybės laikosi kitokio požiūrio. Čia galioja prezumpcija, kad asmuo, kuriam dovanojama, tikrai priims šią dovaną. Dovana – tai vienašalis sandoris, kurio esmę numato ir visą tokio sandorio kontrolę savo valioje turi tik dovanotojas ir įstatymai, reguliuojantys dovanojimo sutarties dalyką²⁴. Lloyd W. J., atstovaujantis bendrosios teisės tradicijai, siekdamas įrodyti požiūrio į dovanojimą, kaip vienašalio sandorio, teisingumą, nurodo, kad ir kontinentinės teisės šalyse, kurių teisinį vystymąsi labai įtakojo 1804 m. Napoleono kodekso nuostatos, buvo nurodyta, jog dovanojimas yra „aktas“. Šis terminas kiek vėliau buvo pakeistas „sutarties“ sąvoka, nes „Napoleono klaidos nekeičia įstatymo“²⁵. Darytina išvada, kad tokie svarstymai gali būti naudingi istoriniu ar lyginamuoju požiūriu, tačiau tai negali keisti ar įtakoti požiūrio į dovanojimą kaip į sutartį ir jam taikyti prievolinių nuostatų.

Nagrinėjant vienašalių sandorių ir sutarčių sąveiką, svarbu pažymėti, kad civilinei teisei būdingas dispozityvumo principas, jo išraiška - sutarties laisvės principas apima ne tik laisvę sudaryti ar atsisakyti sudaryti sutartis, nustatyti jų sąlygas – tos pačios sutarties laisvės nuostatos taikytinos ir sandoriams. Šios nuostatos galioja su tam tikromis išimtimis – vienašaliams sandoriams prievolės ir sutartis reglamentuojančios teisės normos taikomos tiek, kiek neprieštarauja įstatymams ir vienašalio sandorio esmei (LR CK 1.63 str. 5 d.).

Apibendrinant galima teigti, kad vienašalius sandorius ir sutartis daug kas sieja: tikslas sukurti, keisti ar nutraukti civilines teises ir pareigas, dispozityvumas, valios svarba. Pagrindinis skirtumas yra tai, kad vienašaliame sandoryje veikia vienos šalies valia, taigi nėra konsensuso, kuris yra esminis sutarties požymis. Vienašalius sandorius ir sutartis sieja ir bendrieji reikalavimai sandoriams, jų galiojimui, kurie dėl darbo apimties bus aptarti tik vienašalių sandorių požiūriu.

1.3. Reikalavimai vienašaliams sandoriams

Kiekvieno sandorio būtini elementai yra *subjektai, valia, valios išraiška, sandorio turinys ir forma*. Visi šie elementai turi atitikti įstatymo nuostatas ar jiems neprieštarauti, antraip tai gali lemti neigiamas pasekmes – sandorio negaliojimą.

²³ Витрянский В.В., Козлова Н.В., Корнеев С.М. и др. Гражданское право. Москва: БЕК, 2003. Т. 2, полутом 1. С. 341.

²⁴ Maguire M., John. M. Capitalization of Periodical Payments // <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/hlr34&id=94&size=2&collection=top30&terms=unilateral%20transaction>; prisijungimo laikas: 2007-09-20.

²⁵ Lloyd W. J. The Essential Notes // <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/incolq14&id=691&size=2&collection=fijournals&terms=unilateral%20transaction>; prisijungimo laikas: 2007-09-20.

Sandorius, taigi ir vienašalius, gali sudaryti tik veiksnius fiziniai asmenys ar atitinkamą teisingumą turintys juridiniai asmenys. Visiškas fizinių asmenų veiksnumas įgyjamas tik sulaukus pilnametystės, todėl didžioji dalis sandorių (tarp jų ir vienašalių) gali būti sudaromi tik pilnamečių asmenų (arba asmenų, kurie yra sudarę santuoką iki pilnametystės, arba yra teismo pripažinti emancipuotais).

Valia ir valios išraiška – dvi kategorijos, kurios turi sutapti. Vidinė asmens valia turi atitikti išorinę valios išraišką, antraip sandoris gali būti pripažintas turinčiu valios trūkumą. Pavyzdžiui, asmuo norėjęs sudaryti testamentą, tačiau paaiškėja, kad buvo sudaryta dovanojimo sutartis. Tokiu atveju kyla skirtingos teisinės pasekmės, kurios yra labai svarbios – dovanojimu nuosavybė perleidžiama sutarties sudarymo momentu, testamentu – tik mirus testatoriui, kai testamentinis įpėdinis priima palikimą, - šiuo atveju nuosavybė išlieka savininko žinioje iki pat mirties, todėl tai yra esminė sąlyga, ir esant panašiai situacijai, galėtų būti konstatuojamas sandorio faktas dėl esminio suklydimo.

Sandorio turinys – sandorio sąlygos turi atitikti įstatymo reikalavimus. Sandoris, kurio sąlygos prieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms, viešajai tvarkai ar gerai moralei, yra niekinis, t.y. negalioja. Dispozityvumo principas civilinėje teisėje leidžia sudaryti įstatymuose nenumatytus, tačiau jų nepažeidžiančius, jiems neprieštarujančius sandorius. Pavyzdžiui, negalioja testamentų sąlyga, kuriuo įpėdinis įgyja teisę paveldėti turtą tik sudarę santuoką, nes tai pažeidžia santuokos savanoriškumo sampratą; negalioja testamentas, kuriuo apribojama savininko nuosavybės teisė, t.y. nustatomos sąlygos, kad testamentu paliekamo turto savininku gali būti tik įpėdinis ir jam uždraudžiama teisė disponuoti turtu, t.y. įgyvendinti nuosavybės teisės turinį į daiktą ir pan.

Sandorio forma – ji gali būti *žodinė*, išreikšta *konkliudentiniais veiksmais*, rašytinė, kuri gali būti *paprasta rašytinė* ar *patvirtinta notarine tvarka*. Tam tikrais atvejais asmens valia gali būti išreikšta *tylėjimu*. Pagal bendruosius įstatymo reikalavimus vienašaliai sandoriai sudaromi žodžiu, kai jiems sudaryti įstatymas (arba šalių susitarimas) nenumato rašytinės formos. Konkliudentiniais veiksmais valia gali būti išreikšta, jei tokiam sandoriui sudaryti galima žodinė forma. Šiuo atveju asmens valia neišreiškiama žodžiais, bet iš asmens veiksmų matosi jo ketinimai. Tarkime, palikimas gali būti priimamas faktiniu valdymu – konkliudentiniais veiksmais. Rašytine forma turi būti sudaromi sandoriai, kai tai numatyta įstatyme: tai vekselis, kuris turi būti surašytas griežtai laikantis įstatymo reikalavimų, reglamentuojančio jo privalomus rekvizitus, testamentas, kuris, priklausomai nuo jo rūšies (asmeninis ar oficialusis) turi būti paprastos rašytinės formos (asmeninis testamentas) ar patvirtintas notarine tvarka (oficialusis testamentas). Notarine tvarka turi būti sudaromi tie sandoriai, kuriems įstatymas numato notarinės formos patvirtinimą. Tarkime, vienašaliai sandoriai, susiję su nekilnojamojo daikto

disponavimo, suvaržymų sandoriais, turėtų būti išreikšti notarine forma, nes patiems sandoriams dėl nekilnojamųjų daiktų privaloma notarinė forma, taigi ir jai tinkamai realizuoti reikalingi pagalbiniai vienašaliai sandoriai turėtų būti išreikšti tinkamai. Pavyzdžiu galėtų būti bendraturčio pareiškimas dėl atsisakymo pasinaudoti pirmenybės teise įsigyti bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausantį daiktą. Toks privalomumas yra sąlyginis; pagal įstatymo raidę atvejus, kada reikalinga notarinė forma, numato įstatymas. Tikslus reglamentavimas yra tik tam tikrais atvejais – LR CK 2.8 straipsnio pirmoje dalyje numatyta, kad nepilnamečiai (nuo keturiolikos metų amžiaus) sudaro sandorius su tėvų ar rūpintojų sutikimu, kuris turi atitikti sandorio formą. Taigi sandorio, susijusio su nekilnojamuoju turtu, sudarymui, bus reikalingas notarine tvarka išreikštas sutikimas. Reglamentuojant šeimos turto teisinį režimą (LR CK 3.85 str.) numatyta, kad šeimos gyvenamoji patalpa, priklausanti vienam sutuoktiniui asmeninės nuosavybės teise, gali būti perleista, įkeista ar kitaip suvaržomos teisės į ją tik gavus kito sutuoktinio rašytinį sutikimą. Taigi atitinkami formos reikalavimai tiesiogiai įstatyme numatyti tik tam tikrais atvejais. Autoriaus nuomone, tikslinga būtų įstatymu numatyti, kad pagalbinio pobūdžio vienašalių sandorių forma turi atitikti formą sutarčių, kurioms sudaryti tokie sandoriai skirti, ypač jeigu tokiu sandoriu išreiškiama valia itin svarbi (deja, tai vertinamasis kriterijus). Tokią svarbą gali liudyti pačių pagrindinių sutarčių, kurioms sudaryti vienašaliai sandoriai skiriami, forma. Pavyzdžiui, tikslinga būtų nustatyti, kad notarine tvarka tvirtinamai sutarčiai sudaryti reikalingi pagalbiniai vienašaliai sandoriai irgi turi būti sudaromi notarine tvarka. Taip būtų labiau apsaugotos civilinės apyvartos dalyvių teisės, tarkime, būtų aišku, kad šeimos turtu esančios gyvenamosios patalpos pardavimui, įkeitimui ir panašioms veiksmams atlikti, kai ši patalpa priklauso vienam sutuoktiniui (LR CK 3.85 str.), reikalingas notarine (o ne rašytine, kuri šiuo atveju yra labai neapibrėžta) tvarka patvirtintas kito sutuoktinio sutikimas.

Vienašalių sandorių ypatumas sudarant sandorius rašytine tvarka yra tai, kad yra sudaromas vienas dokumentas, kuris pasirašomas vienos šalies – valią išreiškiančio asmens. Jei šis dokumentas tvirtinamas notarine tvarka, jis sudaromas dviem egzemplioriais, kurių vienas lieka notarų biure, kitas atiduodamas sandorį sudariusiam asmeniui. Sudarant sutartis, galimas ne tik vieno dokumento sudarymas, kuriame pasirašo visos šalys, bet ir šalių apsikeitimas atskirais dokumentais. Tylėjimas laikomas valios išraiška išskirtiniais atvejais, kai tai numato įstatymas, arba kai tai numato šalys tarpusavio susitarimu. Pavyzdžiu gali būti LR CK 2.133 straipsnio 6 dalis, kuri numato, kad jeigu sandorį kito asmens vardu sudaro tokios teisės neturintis asmuo, tai sandoris sukelia teises pasekmes tik atstovaujajam jį patvirtinus. Kita šalis gali prašyti tokį sandorį patvirtinti per terminą, kuris negali būti trumpesnis nei keturiolika dienų. Jeigu per šį terminą neatsakoma, laikoma, kad sandorį patvirtinti atsisakyta. Sandorių sudarymo tylėjimu problema jau minėta, analizuojant sandorių ir sutarčių sąveiką.

2. Vienašalių sandorių rūšys, praktika, problemos

2.1. Vienašaliai sandoriai paveldėjimo teisiniuose santykiuose

2.2.1. Testamentas

Testamentas – vienašališkas, paties testatoriaus asmeniškai atliktas valios dėl jam priklausančio turto likimo mirties atveju išreiškimas, kuris atliekamas, laikantis nustatytų formalių reikalavimų ir gali būti testatoriaus atšauktas²⁶. Taip testamento institutas buvo suvoktas romėnų teisės šaltiniuose, kuris pasiekė mus ir išlaikė pagrindinius savo principus. Romėnų teisėje buvo nustatyta, kad testamentas – asmeninis sandoris, taigi jį gali sudaryti tik pats asmuo; testamento pagrindas – asmens valia, jo noras pasiegti su savo nuosavybe taip, kaip jam atrodo geriausia – vadinamoji „testamentinė laisvė“, testamentą galėjo sudaryti tik visiškai veiksnūs asmenys (negalėjo sudaryti nepilnamečiai, psichinėmis ligomis sergantys asmenys), testamentas panaikindavo (arba apribodavo) įstatyminių paveldėjimą. Pati testamento sudarymo procedūra turėjo būti atlikta nustatyta forma, kad įgautų teisinę galią – tai buvo viešas valios paskelbimas tam skirtame tautos susirinkime ar prieš išvykstant į karą, arba vėliau susiformavusi procedūra dėl testamento sudarymo dalyvaujant ne mažiau kaip septyniems liudytojams. Visus šiuos bruožus iš esmės išlaikė ir šiuolaikinė testamento samprata.

Testamentas yra vienašalis sandoris, ypatingas tuo, kad pats savaiame nesukelia teisiųjų pasekmių. Jis sukuria teises ir pareigas tik atsiradus palikimui, taigi joms atsirasti reikalinga juridinių faktų sudėtis. Dėl šios priežasties testamentas kartais traktuojamas kaip sąlyginis sandoris su atidedamąja sąlyga, tačiau tokia pozicija yra klaidinga, nes tokių sandorių kategorijai testamentas galėtų būti priskirtas tik tada, jei žmogaus mirties galima būtų išvengti²⁷.

Testamentas yra viešas ir privatus valios aktas ir dokumentas²⁸. Testamento viešumas pabrėžia jo socialinę reikšmę, testatoriaus įtaką kitų asmenų turtiniams interesams, privatus – nes sudaromas ir turinys nustatomas paties testamentą sudarančio asmens. *Testamentas* – dėl asmens turto mirties atveju sudaromas asmeninis patvarkymas, kuris turi būti atliktas įstatymo numatyta forma²⁹. Lietuvoje, reglamentuojant testamentą ir jo pagrindu susiklostančius paveldėjimo

²⁶ Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (01S)/ LTU.- V., 2005. P. 144-145.

²⁷ Биханский О.С., Голиченков А.К., Гусев М.В. и др. Гражданское право В 4-х томах. Общая часть. Вещное право, наследственное право, исключительные права, лучшие неимущественные права. Москва: Волтерс Клувер, 2005. Т. 2. С. 210-211.

²⁸ Finch J., Hayes L. Mason J. ir kt. Wills, Inheritance and Families. Oxford: Clarendon Press, 1996. P. 9.

²⁹ Биханский О.С., Голиченков А.К., Гусев М.В. и др. Гражданское право В 4-х томах. Общая часть. Вещное право, наследственное право, исключительные права, лучшие неимущественные права. Москва: Волтерс Клувер, 2005. Т. 2. С. 210.

santykius, nėra pateiktas jo apibrėžimas, jo bruožus ir specifiką atskleisime per reglamentavimo ypatumus ir problematiką, nes detaliam išnagrinėti šio instituto negalima dėl darbo apimtys.

Kertinis principas, sudarant šį vienašalį sandorį – testamentą, yra asmens valios laisvė. Ji apima testatoriaus teisę sudaryti ar nesudaryti testamentą, numatyti testamentą turinį, keisti ar panaikinti sudarytą testamentą. Testamentinė laisvė gali būti apibūdinta ir kaip testatoriaus laisvė palikti savo turtą bet kuriam asmeniui ar asmenims, tokiomis palikimo dalimis, kokias jis pats nustato; atimti paveldėjimo teisę iš vieno, kelių ar visų įpėdinių; nustatyti įpėdiniams tam tikras pareigas – testamentines išskirtines³⁰. Testamentinė laisvė pasireiškia ir tuo, kad testatorius gali sudaryti bet kokio turinio testamentą: net ir sudarant oficialųjį testamentą notarine tvarka, nėra privalomai tikrinami jokie giminystę ar turto, kurį testatorius palieka testamentu, nuosavybės dokumentai, tai galima daryti testatoriaus prašymu jam norint apsidrausti, jog įpėdiniams po jo mirties neiškils problemų. Visgi testamentą sudarymo laisvė nėra absoliuti. Pagrindinis ribojimas - privalomoji palikimo dalis. Palikėjo vaikai (įvaikiai), sutuoktinis, tėvai (įtėviai), kuriems palikėjo mirties dieną reikalingas išlaikymas paveldi, nepaisant testamentą turinio, pusę tos dalies, kuri kiekvienam iš jų tektų paveldinti pagal įstatymą, jeigu testamentu neskirta daugiau (LR CK 5.20 str. 1 d.). Lietuvoje veikia teismų praktikos suformuotos taisyklės, susijusios su privalomąja palikimo dalimi. Galioja išlaikymo reikalingumo prezumpcijos – preziumuojama, kad asmeniui, turinčiam teisę į privalomąją palikimo dalį, reikalingas išlaikymas, jei jis palikėjo mirties dieną yra nepilnametis, nedarbingas dėl savo amžiaus (sulaukęs senatvės pensijos amžiaus) ar sveikatos būklės (invalidumas), taip pat jeigu jis yra palikėjo sutuoktinis ir augina bendrą savo ir palikėjo nepilnametį vaiką. Be to, išlaikymo reikalingumas preziumuojamas ir tada, kai įsiteisėjusiu teismo sprendimu iš palikėjo šiems asmenims buvo priteistas išlaikymas³¹. Tokios pačios nuostatos dėl nedarbingų asmenų yra numatytos ir Rusijos teisėje, tačiau skiriasi privalomosios dalies dydis – ji lygi ne pusei dalies, kuri būtų paveldėta pagal įstatymą, bet dviem trečiosioms dalies, paveldėtinos pagal įstatymą, be to, teismas šias dalis gali keisti³². Egzistuoja dar viena svarbi teismo nustatyta taisyklė – palikimo privalomosios dalies dydis nepriklauso nuo asmenų, pareiškusių prašymą paveldėti pagal įstatymą, skaičiaus³³. Tad įstatyminis įpėdinis, turėjęs teisę paveldėti, pavyzdžiui, ketvirtį palikėjui priklausiusio turto, jeigu palikimą priimtų visi įpėdiniai, privalomosios dalies atveju gautų tik vieną aštuntąją dalį,

³⁰ Биханский О.С., Голиченков А.К., Гусев М.В. и др. Гражданское право В 4-х томах. Общая часть. Вещное право, наследственное право, исключительные права, лучшие неимущественные права. Москва: Волтерс Клувер, 2005. Т. 2. С. 219.

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo konsultacija „Dėl kai kurių Civilinio kodekso ir Civilinio proceso kodekso normų taikymo“ // Teismų praktika. 2002-07-16, Nr. 17.

³² Валявина Е.Ю., Егоров Н.Д., Елисеев И.В. и др. Гражданское право. Москва: Проспект, 2003. Т. 3. С. 565-569.

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004-11-15 nutartis civilinėje byloje E.Lastovskij v. Vilniaus rajono 3-ojo notarų biuro notaras T.P.Vėlyvis, bylos Nr. 3K-3-588/2004, bylų kategorija Nr. 109.

net jeigu dėl palikimo priėmimo kreiptųsi pats vienas. Be to, atsižvelgiant į išlaikymo reikalingumą, svarbu nustatyti, ar asmuo gauna pajamas, jei taip, ar jos pakankamos būtinoms pragyvenimo reikmėms, taip pat turi būti atsižvelgiama į asmens turimą nekilnojamą ir kilnojamą turtą, banko indėlius, vertybius popierius ir pan³⁴. Galima iškelti klausimą, ar išlaikymo reikalingas įpėdinis, paveldėjęs pagal įstatymą tam tikrą palikėjo turto dalį, gali reikalauti privalomosios dalies dalį turto paveldėjęs kitam asmeniui pagal testamentą? Atsakymo į šį klausimą nei Lietuvos teisės aktuose, nei teismų praktikoje nėra. Konsultacinio pobūdžio leidinyje išdėstyta nuomonė³⁵, jog teisė į privalomąją palikimo dalį įpėdiniui atsiranda tik tuo atveju, kai jis testamentu nušalinamas nuo paveldėjimo (*nušalinamas* reikia suprasti ta prasme, jog įpėdiniui neskiriama turto testamentu, ir visas turtas paliekamas kitiems asmenims), taigi įpėdiniui paveldėjęs tam tikrą turto dalį pagal įstatymą, teisė reikalauti papildomos dalies išnyksta. Kaip bebūtų, tai yra nuomonė. Rusijos teisėje šiuo klausimu yra suformuota aiški pozicija - privalomoji dalis pirmiausia apskaičiuojama iš tos palikimo dalies, kuri nebuvo palikta testamentu, ir tik jai esant nepakankamai, išskaičiuojama iš testamentu paskirto turto³⁶. Tokią aiškia poziciją derėtų suformuluoti ir Lietuvos teisėje sistemoje, nes taip būtų apginti silpnosios šalies interesai – būtų garantuota realesnė išlaikymo garantija to reikalingiems asmenims. Taip galėtume išvengti tokių situacijų, kai, pavyzdžiui, testamentu svetimam asmeniui paliekamas vertingas nekilnojamasis turtas, o įstatyminis išlaikymo reikalingas įpėdinis paveldi tik nedidelę turto dalį, tarkime, piniginių indėlių, ir kurio teisių apsaugos klausimas šiuo atveju yra neiškus ir galėtų būti išspėstas tik teisme.

Testamentinės laisvės ribojimu negalima laikyti įstatyminės nuostatos, jog tam tikra kategorija asmenų išvis negali būti įpėdiniais: tai asmenys, pasikėsinę ar atėmę testatoriaus ar jo įpėdinio gyvybę, asmenys, klastoję ar slėpę testamentą ir t.t. Šie ribojimai atitinka teisingumo, protingumo reikalavimus; susiklosčius panašioms aplinkybėms, tikėtina, pats testatorius norėtų keisti savo valią, išreikštą testamente, bet gali būti per vėlu. Taigi tokia įstatyminė nuostata ne tik teisingai sureguliuoja paveldėjimo santykius, bet ir atlieka prevencinę funkciją.

Testamentas yra asmeninis sandoris, jo negalima sudaryti per atstovą. Atstovas, sudarydamas sandorį, išreiškia savo valią, nors ir veikia atstovaujamojo nurodymais – būtent todėl testamentas sudarymas negalimas per atstovą. Testatoriaus valia turi būti išreikšta aiškiai ir tiesiogiai. Savo valią testamente gali išreikšti tik vienas asmuo, išimtis – bendrasis sutuoktinių

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-01-12 nutartis civilinėje byloje I.Bajarūnienė v. D.Neuronienė, bylos Nr. 3K-3-35/2005, bylų kategorija Nr. 34.3.3.

³⁵ Gaivenis V., Valiulis A., Jovaišas K. Konsultacijos šeimos, nuosavybės, paveldėjimo ir sutarčių teisės klausimais // Verslo ir komercinė teisė. 2004, Nr. 1. P. 78.

³⁶ Биханский О.С., Голиченков А.К., Гусев М.В. и др. Гражданское право В 4-х томах. Общая часть. Вещное право, наследственное право, исключительные права, лучшие неимущественные права. Москва: Волтерс Клувер, 2005. Т. 2. С. 220-221.

testamentas, kuri bus išnagrinėta atskirai. Testamentą gali sudaryti tik visiškai veiksnus asmuo. Taigi šį sandorį gali sudaryti tik pilnamečiai veiksnūs asmenys, taip pat asmenys, kurių veiksnumas nėra apribotas dėl piktnaudžiavimo alkoholiu, narkotinėmis medžiagomis. Toks ribojimas vienų autorių traktuojamas kaip nepagrįstas, bet šio darbo autorius pritaria kitai nuomonei, kuria teigiama, kad šis ribojimas pateisinamas, nes riboto veiksnumo asmuo gali būti prilygintas *eikvotojui (prodigus)*³⁷. *Eikvotojams* dar romėnų teisė draudė sudaryti testamentą: tokie asmenys galėjo laisvai sudaryti tik tokius sandorius, kuriais įgyja turto, o kitus sandorius – tik su rūpintojo sutikimu. Kadangi testamentas yra asmeninis vienašalis sandoris, kuriame turi veikti tik testatoriaus valia, riboto veiksnumo asmuo tokio sandorio sudaryti negali.

Testamentas savo turiniu turi būti aiškus. Negalioja testamentas, kurio turinys yra neteisėtas ir nesuprantamas, negalioja neteisėtos testamentos sąlygos ir sąlygos, prieštaraujančios visuomenės papročiams ar pažeidžiančios geros moralės reikalavimus. Sąlyga, kuria numatyta, kad įpėdinis paveldėtą turtą gali turėti tik savo žinioje ir negali jo perleisti, negali būti pripažinta teisėta, nes taip ribojama savininko teisė disponuoti savo nuosavybe; tačiau sąlyga, kuria numatyta, kad nepilnamečiui įpėdiniui turtas paliekamas su sąlyga, jog juo disponuoti jis galės tik sulaukęs pilnametystės, arba kuriuo paskiriamas testamentos vykdytojas tokiam turtui valdyti iki įpėdinis taps pilnamečiu, atitinka geros moralės reikalavimus, yra pagrįsta ir galiojanti³⁸.

Kalbant apie testamentos vykdytoją, pasakytina, jog vykdytoju gali būti paskirtas ir testamentinis įpėdinis, tačiau bet kuriuo atveju tik savo sutikimu. Toks sutikimas laikytinas vienašaliu sandoriu, nes, prisiėmęs testamentos vykdytojo pareigas, be svarbių priežasčių nebegali jų atsisakyti. Tokio sutikimo forma nėra reglamentuota įstatymu, todėl jis galėtų būti išreikštas ir žodžiu, ir raštu, ir konkludentiniais veiksmais (tiesiog ėmusis testamentos vykdymo veiksmų).

Lietuvoje paveldėjimo teisė numato dviejų rūšių testamentų sudarymą – *oficialiųjų* ir *asmeninių*. Oficialieji testamentai sudaromi dviem egzemplioriais, tvirtinami notaro ar konsulinio pareigūno. Oficialieji testamentai yra patikimesni, nes tvirtinami valstybės įgalioto asmens, kuris testatoriui paaiškina tokio sandorio pasekmes, padeda aiškiau suformuluoti savo valią. Svarbu, kad negalima ginčyti tokio testamentos sudarymo fakto, jo nereikia tvirtinti teisme (tai būtina daryti asmeninio testamentos atveju). *Asmeninis testamentas* – tai testatoriaus ranka surašytas testamentas, kuriame nurodytas testatoriaus vardas, pavardė, testamentos sudarymo data, vieta, ir kuris išreiškia testatoriaus valią ir turi būti jo pasirašytas. Testamentos sudarymo vietos ir datos nenurodymas asmeninį testamentą daro negaliojantį tik tada, kai šių duomenų negalima nustatyti kitais būdais ar jie nėra aiškūs iš kitų aplinkybių (LR CK 5.30 str. 1 d.).

³⁷ Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (01S)/LTU.- V., 2005. P. 146.

³⁸ Gaivenis V., Valiulis A., Jovaišas K. Konsultacijos šeimos, nuosavybės, paveldėjimo ir sutarčių teisės klausimais // Verslo ir komercinė teisė. 2004, Nr. 1. P. 66.

Asmeninis testamentas – naujovė, kurią įnešė 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Anksčiau testamentas galėjo būti sudarytas tik notarine tvarka, *naminiai* testamentai, kaip neatitinkantys privalomos formos, buvo laikomi negaliojančiais³⁹. Asmeniniam testamentui sudaryti nustatyti minimalūs reikalavimai – savo duomenų nurodymas, valios išreiškimas ir pasirašymas testamente. Rusijoje analogiškam „uždaram“ testamentui sudaryti keliami didesni reikalavimai – irgi numatyti reikalavimai surašyti testamentą testatoriaus ranka, iš dokumento turi būti visiškai aišku, jog tai testamentas, ir, kas skiria nuo Lietuvos teisinio reglamentavimo - jį surašant būtinai turi dalyvauti du liudytojai, kurie turi pasirašyti testamente⁴⁰. Liudytojų dalyvavimas yra pranašesnis tuo, kad po testatoriaus mirties gali likti asmenys, kurie žino apie testamento egzistavimą, tad didesnė tikimybė, kad bus įvykdyta testatoriaus valia. Be to, sunkiau nuginčyti tokio testamento sudarymo faktą. Tokio reglamentavimo trūkumas – pažeidžiamas testamento slaptumo principas. Pagrindinė problema, susijusi su asmeniniu testamentu, yra įstatyminis reikalavimas, kad jis būtų surašytas „testatoriaus ranka“. „Testatoriaus ranka“ – tai reikia suprasti tiesiogiai, kaip reikalavimą, kad asmuo fiziškai pats surašytų testamentą? Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyje⁴¹ nurodė, kad asmeninis testamentas turi būti surašytas tik testatoriaus ranka ir jo paties pasirašytas. Kito asmens surašytas, o testatoriaus pasirašytas testamentas negalioja. Asmeninis testamentas negali būti surašytas spausdinimo ar kompiuterine technika. Situacija buvo tokia: ligoninėje gulinti, pati rašyti nebegalinti moteris padiktavo „įpėdinei“ tekstą – jai pažadėjo palikti visą turtą, tačiau ši turėjo pasirūpinti jos laidotuvių išlaidomis. Tekstą surašė potenciali įpėdinė, jį pasirašė pati valią išreiškusi moteris. Į teismą buvo kreiptasi siekiant pripažinti tokį dokumentą testamentu, tačiau tai buvo atsisakyta padaryti nurodant aukščiau išdėstytą poziciją. Visgi galima teigti, jog besąlyginis tokios įstatyminės nuostatos laikymasis ir testamentų sudarytų pažeidžiant „testatoriaus rankos“ reikalavimą, automatinis pripažinimas negaliojančiais prieštarautų Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.5 punkte įtvirtintiems protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principams.

Dėl oficialiųjų testamentų tam tikros problematikos - tokiaame testamente turi būti nurodyta jo sudarymo vieta ir laikas. „Laikas“ reiktų suprasti plačiau, nurodyti ne tik datą, bet ir valandą bei minutes. Notarinėje praktikoje tokių reikalavimų nesilaikymas sukėlė rimtų problemų – buvo atvejais, kai tą pačią dieną pas skirtingus notarus testatorius sudarė vienas kitam

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001-01-17 nutartis civilinėje byloje A.Tyla v. M.Gutauskienė-Tylaitė, bylos Nr. 3K-3-57/2001, bylų kategorija 25.3; 30.4.

⁴⁰ Биханский О.С., Голиченков А.К., Гусев М.В. и др. Гражданское право В 4-х томах. Общая часть. Вещное право, наследственное право, исключительные права, лучшие неимущественные права. Москва: Волтерс Клувер, 2005. Т. 2. С. 215.

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004-01-07 nutartis civilinėje byloje B.Lukoševičienė v. Vilniaus apskrities VMI Ukmergės skyrius, bylos Nr. 3K-3-14/2004, bylų kategorija Nr. 3.1; 3.4.

prieštaraujančius testamentus, vienu iš jų visą turtą paliko sūnui, kitu testamentu – dukrai⁴². Darbo autoriui šios situacijos baigtis nėra žinoma, galima tik pridurti, kad tokią faktinę gyvenimo situaciją turėjo būti itin sunku teisiškai įvertinti (ar įrodyti tam tikrus faktus) iš kitų aplinkybių.

Nagrinėjant testamento, kaip sandorio ypatumus ir problematiką, būtina apžvelgti dar vieną klausimą – bendrojo sutuoktinių testamento reglamentavimą. Toks institutas yra naujovė Lietuvos civilinėje teisėje, jis nėra žinomas Rusijos teisėje. Tokiu testamentu sutuoktiniai paskiria vienas kitą viso savo turto paveldėtojais, jie taip pat gali numatyti trečiąjį asmenį, kuris paveldės visą jų turtą po jų abiejų mirties. Toks testamentas iš esmės traktuotinas ne kaip vienašalis, bet kaip daugiašalis sandoris⁴³, nes juo testatoriai suderina savo valią dėl bendro rezultato – palikti turtą trečiajam asmeniui. Tokį sandorį bet kuris iš testatorių gali panaikinti abiem sutuoktiniams esant gyviems; vieno sutuoktinio išreikšta valia dėl panaikinimo lemia abiejų sutuoktinių išreikštos valios panaikinimą. Esminis dalykas yra tai, jog tokio testamento nebegalima keisti ar panaikinti po vieno iš sutuoktinių mirties. Taip siekiama nepažeisti mirusiojo palikėjo valios; tačiau pergyvenęs sutuoktinis šios valios gali neįgyvendinti, atsisakydamas priimti palikimą. Svarbus klausimas susijęs su paveldėto po vieno iš sutuoktinių mirties turto disponavimu. Sutuoktinis, paveldėjęs po kito sutuoktinio mirties, norėdamas, kad visas jų testamentu paliktas turtas neatitektų trečiajam asmeniui, nurodytam testamente, gali tiesiog perleisti tokį turtą. Testamentu valios pakeisti jis nebegali, bet gali bendrą sutuoktinių valią pakeisti turto perleidimu. Nors yra teigiama, kad tokie sandoriai yra neteisėti ir bent notarai turėtų užtikrinti tokių sandorių negalimumą, tai išlieka pergyvenusiojo sutuoktinio geros valios ir moralės dalyku⁴⁴.

Baigiant nagrinėti testamento potemę, galima nurodyti, jog testamentai, kaip sandoriai, išsiskiria tuo, kad vėlesniu sandoriu iš dalies pakeičiamas ar visiškai panaikinimas ankstesnis: sudarytas naujas testamentas panaikina visą ankstesnį testamentą ar jam prieštaraujančias dalis. Be to, galimas ir atskiras vienašalis sandoris – testamento panaikinimas.

2.1.2. Palikimo priėmimas ir atsisakymas jį priimti

Palikimas – visa tai, kas paveldima po žmogaus mirties. Tai asmens sukauptas turtas – kilnojamas, nekilnojamas turtas, pinigai, vertybiniai popieriai, turtinės teisės, kurios nėra neatsiejamai susijusios su palikėjo asmeniu, taip pat ir skoliniai įsipareigojimai. Palikimo

---

⁴² Gaivenis V., Valiulis A., Jovaišas K. Konsultacijos šeimos, nuosavybės, paveldėjimo ir sutarčių teisės klausimais // Verslo ir komercinė teisė. 2004, Nr. 1. P. 59.

⁴³ Ten pat, p. 81.

⁴⁴ Ten pat, p. 80-82.

atsiradimo faktas siejamas ir su asmens pripažinimo mirusiu konstatavimu teismine tvarka. Palikimas savaime netampa artimiausiųjų palikėjui asmenų nuosavybe (juos įstatymas įvardija įpėdinių eilėmis, taip pat atskirai reglamentuota sutuoktinio teisė paveldėti, artimieji potencialiais įpėdiniais gali tapti juos nurodžius testamente), palikimui priimti būtini aktyvūs įpėdinio veiksmai. Taip aktyviai išreiškdamas valią įpėdinis patvirtina, kad sutinka priimti ne tik turtinius aktyvus į savo nuosavybę, bet ir prisiimti skolinius įsipareigojimus.

Palikimo priėmimas savo esme yra vienašalis sandoris, kuris pagal Lietuvoje galiojančius įstatymus gali būti sudaromas trimis būdais: paduodant pareiškimą palikimo atsiradimo vietos notarui apie palikimo priėmimą, priimant palikimą faktiniu valdymu ar kreipiantis į teismą dėl turto apyrašo sudarymo. Šie būdai visiškai atitinka romėnų teisės nuostatas dėl palikimo priėmimo faktiniu valdymu ir viešu valios paskelbimu⁴⁵. Svarbi palikimo *universalumo* savybė – gali būti paveldimas tik visas turtas, iš ko jis besusidėtų ir kur jis bebūtų. Negalima priimti dalies palikimo, nustatyti priėmimo sąlygų ar išlygų. Dar viena ypatinga tokio sandorio sudarymo savybė yra ta, jog jis turi *grįžtamąją galią*, t.y. įpėdiniui teisės ir pareigos pereina ne nuo palikimo priėmimo dienos, bet nuo jo atsiradimo dienos⁴⁶. Šia nuostata pažymimas nuosavybės teisės tęstinumas, kuris reiškia, jog įpėdinis paveldi tokio teisinio režimo turtą, koks jis buvo iki palikėjo mirties.

Palikimo priėmimo pasekmė - neribota atsakomybė už palikėjo skolas - dar senovės romėnų suformuluota originali nuostata, iki tol nežinota jokioms antikinėms teisės sistemoms⁴⁷, priklauso nuo palikimo priėmimo būdo. Priėmus palikimą pagal apyrašą, įpėdinio atsakomybė ribojama palikimo dydžiu; kitais atvejais taikoma neribota atsakomybė. Rusijoje veikia kiek kitoks teisinis reguliavimas – yra numatyta, kad įpėdinis visada atsako tik paveldėto turto verte, o turto apyrašo sudarymas nėra aptartas⁴⁸. Tokiu atveju praktikoje gali kilti problemų, kai turtas nėra aprašytas, įvertintas ir vadovaujamas tik įpėdiniui išduotais nuosavybės dokumentais.

Palikimui priimti yra numatytas trijų mėnesių terminas. Praleidus šį terminą dėl svarbių priežasčių, teismas gali jį atnaujinti. Termino numatymas yra pagrįstas tuo, jog palikėjo turto klausimas negali būti pamirštas, turi būti kuo skubiau perkeliama jo teisės ir pareigos įpėdiniui dėl viešo intereso. Pažymėtina, kad, paveldint valstybei, nėra nustatytas terminas, per kurį ją atstovaujanti institucija (t.y. Valstybinė mokesčių inspekcija) turi kreiptis dėl paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo. Taigi iš esmės ji tai gali padaryti bet kuriuo metu, nepriklausomai nuo to,

⁴⁵ Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (01S)/LTU.- V., 2005. P. 151.

⁴⁶ Garmus A., Gaivenis V., Valiulis A. ir kt. Paveldėjimo teisės klausimai // Verslo ir komercinė teisė. 2006, Nr. 4. P. 85.

⁴⁷ Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (01S)/LTU.- V., 2005. P. 151.

⁴⁸ Гомола А.И. Гражданское право. Москва: Academia, 2003. С. 365.

kada palikimas atsirado ar kada ji sužinojo apie palikimo atsiradimą⁴⁹. Bylos dėl praleisto termino atnaujinimo nagrinėjamos ypatingosios teisenos tvarka. Šiuo klausimu idomu panagrinėti vieną teismų praktikos atvejį dėl praleisto termino atnaujinimo⁵⁰. Bylos fabula buvo tokia: mirė palikėja, turėjusi vieną dukrą ir brolių. Dukra teismo sprendimu buvo pripažinta nežinia kur esančia, tad teisė paveldėti perėjo broliui. Šis gyveno Baltarusijoje, per atstovus tvarkė dokumentus – įgaliojo savo dukrą, gyvenančią Lietuvoje, vesti paveldėjimo bylą, su advokatu sudarė teisinių paslaugų sutartį dėl šio klausimo sprendimo. Kadangi nustatytu terminu potencialus įpėdinis nespėjo notarui pateikti visų reikalingų dokumentų (mirties liudijimo ir pan.), jo įgaliotinė – dukra - tiesiog paštu nusiuntė savo surašytą tekstą notarui, kuriame nurodė, jog jos tėvas šiuo dokumentu siekia išreikšti savo valią paveldėti. Nepaisant šių aplinkybių, notaras išdavė paveldėjimo teisės liudijimą valstybei. Teismas šioje byloje pasisakė, kad sprendžiant klausimą, ar įpėdinis priėmė palikimą, svarbiausią reikšmę turi įpėdinio valios priimti palikimą išreiškimas, o ne jos įforminimas; šiuo atveju valia buvo pareikšta įgaliojant dukrą įforminti palikimo priėmimą. Tad išduotas paveldėjimo teisės liudijimas buvo panaikintas, o pareiškėjui buvo atnaujintas terminas dėl palikimo priėmimo.

Probleminis klausimas, susijęs su palikimo priėmimo sandorio sudarymu, yra tolesnėje eilėje numatytų įpėdinių teisė kreiptis į notarą dėl palikimo priėmimo. Įstatymu numatyta, jog tolimesnės eilės įpėdiniai paveldi, tik nesant ankstesnės eilės įpėdinių ar jiems atsisakius ar nepriėmus palikimo. Taigi tokie asmenys gali sudaryti vienašalį sandorį – palikimo priėmimą tik esant tam tikroms sąlygoms⁵¹. Egzistuoja nuomonė, kuri teigia, jog visi įpėdiniai, nepaisant jų eilės, turi kreiptis dėl palikimo priėmimo per trijų mėnesių laikotarpį, antraip bus praleistas terminas palikimui priimti. Kita pozicija yra tokia, jog terminas turėtų būti skaičiuojamas nuo teisės paveldėti atsiradimo, o ši priklauso nuo įpėdinio eilės – pavyzdžiui, antros eilės įpėdinis sudaryti palikimo priėmimo sandorį turi teisę tik tada, kai savo valią išreiškė pirmos eilės įpėdiniai, taigi jo teisė atsiranda tik suėjus trims mėnesiams po palikėjo mirties, ir tokiai savo teisei įgyvendinti jis turėtų turėti dar tris mėnesius. Notarinė praktika šiuo klausimu yra skirtinga, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nėra nagrinėjęs panašaus pobūdžio bylų. Manytina, jog derėtų laikytis antrosios pozicijos. Neturi būti reikalaujama, kad visi įpėdiniai, nepriklausomai nuo jų eiliškumo, pareikštų savo valią per tris mėnesius; tokia praktika lemia tokias situacijas, kai, pavyzdžiui, per trijų mėnesių terminą dėl palikimo priėmimo į notarą kreipiasi antros eilės įpėdinis, o vėliau, irgi trijų mėnesių laikotarpiu nuo palikėjo mirties, ir pirmos eilės įpėdinis.

⁴⁹ Gaivenis V., Valiulis A., Jovaišas K. Konsultacijos šeimos, nuosavybės, paveldėjimo ir sutarčių teisės klausimais // Verslo ir komercinė teisė. 2004, Nr. 1. P. 102.

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000-04-26 nutartis civilinėje byloje A.Ivašenko v. Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija ir kt., bylos Nr. 3K-3-450/2000, bylų kategorija Nr. 13.

⁵¹ Gaivenis V., Valiulis A., Jovaišas K. Konsultacijos šeimos, nuosavybės, paveldėjimo ir sutarčių teisės klausimais // Verslo ir komercinė teisė. 2004, Nr. 1. P. 87.

Tokiu atveju antros eilės įpėdinio pareiškimas dėl palikimo priėmimo turi būti laikomas niekiniu, nes jis prieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms⁵², - antros eilės įpėdinio teisė pareikšti savo valią dėl palikimo priėmimo atsiranda tik pirmos eilės įpėdiniams nepriėmus, atsisakius priimti palikimą ar nesant tokios eilės įpėdinių.

Svarbu aptarti palikimo priėmimo faktiniu valdymu būdą. Palikimo priėmimas faktiniu valdymu – tai aktyvūs asmens veiksmai, liudijantys jo valią tapti įpėdiniu. Tai rūpinimasis turtu, jo priežiūra, mokesčių už turtą mokėjimas ir pan. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas⁵³ yra pasisakęs, kad toks sandoris negali būti sudaromas tylėjimu ar neveikimu; siekiant įrodyti, jog įpėdinis priėmė turtą kaip palikimą, nepakanka įrodyti, jog įpėdinis tęsė naudojimąsi tuo turtu ir turto priežiūrą, pradėtus iki palikėjo mirties tokiu pagrindu, kuris nesukuria nuosavybės teisių. Vien minėti veiksmai nepatvirtina įpėdinio valios teisę naudotis turtu perkelti į kokybiškai naują stadiją – naudojimąsi, valdymą ir disponavimą turtu kaip savo nuosavybe. Asmuo, norintis būti pripažintas faktiniu valdymu priėmęs palikimą, turi įrodyti, kad palikėjo turtą valdo kaip savo, kad jis atliko tokius aktyvius veiksmus, kurie išreiškia jo valią įgyti nuosavybės teises į paveldimą turtą. Jeigu asmuo pradėjo faktiškai valdyti tam tikrą palikimo dalį ar tik tam tikrą daiktą, jis laikomas priėmusiu visą palikimą. Be abejo, faktiniu valdymu priimti palikimą gali tik asmenys, kuriems tai leidžia LR CK 5.11 – 5.13 straipsniai. Praktikoje gali kilti situacijų, jog faktiniu valdymu perimamas mirusiojo turtas tolimesnės eilės įpėdinių, nors yra ir ankstesnės eilės įpėdinių. Pirmenybė bet kuriuo atveju turi būti teikiama aukštesnės eilės įpėdiniams paveldėti. Palikimo priėmimo faktas faktiniu valdymu nustatomas teismine tvarka – teismas nustato juridinį faktą apie palikimo priėmimą. Tokios bylos nagrinėjamos ypatingosios teisenos tvarka, byloje dalyvauja asmuo, siekiantis būti pripažintas priėmusiu palikimą faktiniu valdymu, ir suinteresuoti asmenys – šiuo atveju tai būtų kiti potencialūs įpėdiniai. Taigi palikimo priėmimo faktą faktiniu valdymu galutinai konstatuoja teismas. Anksčiau buvo suformuota praktika, kai teismas ne visais atvejais dalyvaudavo tokio juridinio fakto nustatyme – galiojo Laikinosios notarinių veiksmų atlikimo metodinės taisyklės⁵⁴, kurios numatė, kad notarui turi būti pateikti įrodymai apie faktiškai pradėtą paveldimo turto valdymą. Esant toliau išvardytiems įrodymams, į teismą įpėdiniai nebesikreipdavo, ir suėjus įstatymo numatytam terminui, gaudavo paveldėjimo teisės liudijimus. Įrodymais, liudijančiais, kad palikimas buvo priimtas faktiniu valdymu, laikyti: i) savivaldybės išduoti dokumentai apie tai, kad įpėdinis gyveno kartu su

⁵² Gaivenis V., Valiulis A., Jovaišas K. Konsultacijos šeimos, nuosavybės, paveldėjimo ir sutarčių teisės klausimais // Verslo ir komercinė teisė. 2004, Nr. 1. P. 93.

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001-01-08 nutartis civilinėje byloje E.Jonaitienė v. T.Šakinienė, bylos Nr. Nr. 3K-3-7/2001, bylų kategorija Nr. 25.8.2; 30.6.

⁵⁴ Laikinosios notarinių veiksmų atlikimo taisyklės //

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=93152&p_query=laikin%F8j%F8%20notarini%F8%20veiksm%F8%20atlikimo%20metodin%EBs&p_tr2=2; prisijungimo data: 2007-10-10.

palikėju arba apsigyveno palikėjo buvusioje gyvenamojoje vietoje per šešis mėnesius (nuo 2001 m. liepos 1 d. turėjo būti taikomas trijų mėnesių terminas, *autorius pastaba*) po palikimo atsiradimo; ii) mokesčių mokėjimo už palikėjo turtą kvitai; iii) įpėdinio turima palikėjo taupomoji knygelė; iv) teismo sprendimas, nustatantis faktą palikimą buvus priimtą laiku. Taigi teismo sprendimas buvo tik vienas iš pagrindų iš konstatuoti tokį juridinį faktą. Buvo remiamasi įstatymine nuostata, jog teismas nustato juridinę reikšmę turinčius faktus tik tada, kai pareiškėjas negali kitokia tvarka gauti tuos faktus patvirtinančių reikiamų dokumentų.⁵⁵ Minėtosios taisyklės nebegalioja, kiti notarų veiklą reguliuojantys teisės aktai nenumato jokių panašių nuostatų. Visgi, *autorius* žiniomis, tokia notarinė praktika tebeegzistuoja, nors ją numatę teisės aktai nebegalioja. Neabejotina, jog palikimo priėmimas faktiniu valdymu turi būti nustatomas teismine tvarka, o taip garantuojami ir įpėdinio, ir kitų suinteresuotų asmenų interesai.

Su palikimo priėmimu neatsiejamai susijęs atsisakymo nuo palikimo klausimas. Tai sandoris, sukeliantis visiškai priešingas pasekmes nei palikimo priėmimas. Atsisakyti palikimo galima per tokį patį terminą – tris mėnesius – kuris numatytas ir palikimui priimti. Asmuo turi apsispręsti, kaip pasielgti su galimu paveldėti turtu per šį nustatytą laiką. Palikimo atsisakymas susijęs su jau minėta palikimo savybe – *universalumu*. Gali būti atsisakoma tik viso palikimo, negalima tam tikro turto atsisakyti, o kitą dalį priimti. Palikimo atsisakymo sandoris sudaromas pas palikimo atsiradimo vietos notarą. Tokio sandorio sudaryti nebegalima, jeigu įpėdinis jau buvo sudaręs ankstesnį sandorį – palikimo priėmimą, t.y. padavęs pareiškimą notarui dėl palikimo priėmimo arba buvo kreipęsis į teismą dėl turto apyrašo sudarymo. Tai grindžiama tuo, kad įvykdyto ar pradėto vykdyti vienašalio sandorio atšaukti nebegalima, ir jis gali būti pripažintas negaliojančiu tik teismo tvarka bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais⁵⁶. Pažymėtina, kad palikimo priėmimo faktiniu valdymu atvejis yra kiek išskirtinis. Kadangi tokį juridinį faktą nustato teismas, iki kreipimosi į teismą dėl tokio juridinio fakto nustatymo palikimo atsisakymas galimas. LR CK 5.51 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad įpėdinis, pradėjęs turtą valdyti, turi teisę per palikimui priimti nustatytą laiką atsisakyti palikimo, padavęs dėl to pareiškimą palikimo vietos notarui. Tokiu atveju laikoma, kad palikimą įpėdinis valdė dėl kitų įpėdinių interesų.

Palikimo atsisakymo sandoriu akivaizdžiai pareiškama, kad asmuo nenori tapti įpėdiniu, perimti palikėjo teisių ir pareigų. Priežastys tokiam sandoriui sudaryti gali būti įvairios – manymas, kad turto apskritai nėra, susitarimas, kad turtą paveldės kiti giminaičiai ir t.t. Sudarius palikimo atsisakymo sandorį, jo panaikinti vėlesniu sandoriu nebegalima, t.y. nebegalima pakeisti nuomonės ir siekti priimti palikimą. Rusijos teisinėje literatūroje šia

⁵⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

⁵⁶ Gaivenis V., Valiulis A., Jovaišas K. Konsultacijos šeimos, nuosavybės, paveldėjimo ir sutarčių teisės klausimais // Verslo ir komercinė teisė. 2004, Nr. 1. P. 88.

nuostata yra neabejojama – palikimo atsisakymo sandorio negalima pakeisti ar nutraukti, gražinant jį sudariusį asmenį į pirminę padėtį⁵⁷. Lietuvoje šia tema nepavyko rasti autorių pasisakymų, išskyrus vieną nuomonę, kuria teigiama, kad palikimo atsisakymo sandorį galima nutraukti atsisakiusiojo pareiškimu iki tol, kol paveldėjimo teisės liudijimas nebuvo išduotas nė vienam iš įpėdinių⁵⁸. Ši nuomonė yra ginčytina, šio darbo autorius linkęs laikytis pirmosios pozicijos, kuria teigiama, kad palikimo atsisakymo sandorio nutraukti pati jį sudariusi šalis nebegali, tai turėtų daryti teismas, kuriam turi būti pateiktas tokio sandorio negaliojimą nusakantis pagrindas (esminis suklydimas ar pan.).

Palikimo atsisakymo sandoriui prilyginamas palikimo nepriėmimas (LR CK 5.60 str. 2 d.). Jis sukelia tokias pačias pasekmes – asmuo nepaveldi palikimo. Ar palikimo nepriėmimas, t.y. pasyvūs įpėdinio veiksmai, gali būti laikomi sandoriu? Ar tai yra jo valios išraiška tylėjimu? Vienareikšmio atsakymo į šį klausimą nėra. Manytina, kad įstatymų leidėjas tik sulygina teises pasekmes, kurios kyla aktyviai atsisakius palikimo ir apskritai nesiimant jokių veiksmų dėl palikimo priėmimo, tačiau tai nepadaro tokių pasyvių veiksmų sandoriu. Jei juos laikytume sandoriu, kokia turėtų būti tokio sandorio sudarymo data? Kokiu pagrindu jis gali būti ginčijamas? Taigi manytina, kad tai tėra teisinių pasekmių numatymas, kai įpėdinis nesiima jokių aktyvių veiksmų, ir jis nelaikytinas sandoriu, nors įpėdinis taip pasyviai gali elgtis ir tikslingai, t.y. siekdamas nepriimti palikimo. Nors įstatymas numato, kad kyla tokios pačios pasekmės palikimo nepriėmimo ir jo atsisakymo atvejais, galima teigti, kad „tokios pačios teisinės pasekmės“ reiškia tik tai, kad įpėdinis nepaveldi palikimo. Praktiškai šie atvejai turi tam tikrų ypatumų, kuriuos galima iliustruoti pavyzdžiu, kuris, autoriaus žiniomis, yra nereta gyvenimiška situacija. Tarkime, atsiradus palikimui, įpėdiniai manė, kad yra tik tam tikras turtas (pavyzdžiui, butas), arba kad palikėjas išvis nepaliko jokio turto, tad palikimą priėmė tik dalis įpėdinių arba nepriėmė niekas. Po tam tikro laiko paaiškėjo, kad palikėjui buvo atkurta nuosavybės teisė į tam tikrą turtą pagal „Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymą“⁵⁹. Palikimo atsisakymo ar jo nepriėmimo atveju įpėdiniams susiklosto skirtinga situacija: įpėdiniai, kurie išvis nesikreipė dėl palikimo, kreipsis į teismą dėl termino atnaujinimo dėl svarbių priežasčių, o tie, kurie palikimo atsisakė, turės ginčyti atsisakymą bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais. Autoriaus nuomone, pirmoji situacija, t.y. termino palikimui priimti atnaujinimas yra daug paprasčiau įgyvendinama. Taigi palikimo atsisakymas ir jo nepriėmimas turi tam tikrų ypatumų teisinių padarinių prasme.

⁵⁷ Гомола А.И. Гражданское право. Москва: Academia, 2003. С. 365.

⁵⁸ Gaivenis V., Valiulis A., Jovaišas K. Konsultacijos šeimos, nuosavybės, paveldėjimo ir sutarčių teisės klausimais // Verslo ir komercinė teisė. 2004, Nr. 1. P. 91.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=301574&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2007-10-10.

Nagrinėjant palikimo priėmimą ir atsisakymą nuo jo, svarbu paminėti, kad tam tikrais atvejais šiems sandoriams sudaryti reikalingas teismo leidimas. Kadangi abu šie sandoriai įtakoja įpėdinių turtinę padėtį ir gali ją paveikti neigiamai (dėl palikėjo skolų), teismo leidimas reikalingas visada, kai palikimą priima ar jo atsisako nepilnametis. Kai įpėdinis yra neveiksnius asmuo ar jo veiksnumas yra apribotas, teismo leidimas taip pat turėtų būti gautas – pagal LR CK 3.244 straipsnį teismo leidimas reikalingas tada, kai sandorio suma didesnė nei penki tūkstančiai litų, taip pat tada, kai globotinio ar rūpintinio turtas gali sumažėti. Tokių sandorio sudarymo metu dažniausiai negalima tiksliai nustatyti palikimo apimties ir vertės (jis viršija penkis tūkstančius litų ar ne), taip pat negali būti tikrumo dėl palikėjo skolų nebuvimo. Taigi kai palikimą priima neveiksnius ar ribotai veiksnus asmuo, teismo leidimas reikalingas, o jei tokie asmenys nori sudaryti palikimo atsisakymo sandorį – teismo leidimo turi būti reikalaujama dėl to, kad toks sandoris gali lemti mažesnę įpėdinio turtą ir taip neigiamai paveikti jo turtinę padėtį.

2.2. Kiti praktikoje paplitę reikšmingi vienašaliai sandoriai

2.2.1. Įgaliojimas

Romėnų teisei nebuvo žinoma atstovavimo sąvoka, išskyrus siauras išimtis⁶⁰. Šis institutas buvo išplėtotas vėlesniais laikais, ypač Šviečiamuoju laikotarpiu (XVIII a.), ir dabar įgijęs svarbią reikšmę civiliniuose santykiuose. *Atstovavimas* – tai teisinis santykis, kuriame sandoriai ar kiti juridinę reikšmę turintys veiksmai, atlikti vieno asmens, sukelia teises pasekmes kitam asmeniui⁶¹. Atstovavimas svarbus tuo, kad atstovas veikia atstovaujamojo vardu, interesais ir sąskaita, atstovo atlikti veiksmai sukelia teises pasekmes atstovaujamojam, ir šis turi pareigą priimti atstovavimu sukeltus rezultatus (kai atstovas veikė jam suteiktą įgalinimų ribose). Atstovas, veikdamas atstovaujamojo vardu, išreiškia savo valią, tačiau ją jis turi derinti su jam suteiktais įgalinimais, taigi atstovaujamojo valia. Atstovavimas skirstomas į *būtinąjį* ir *savanoriškąjį*. Būtinasis atstovavimas atsiranda nepriklausomai nuo atstovaujamojo valios įstatymo, teismo sprendimo ar administracinio akto pagrindu. Mes nagrinėsime savanoriškąjį, arba *sutartinį* atstovavimą.

Savanoriškasis atstovavimas atsiranda sutartiniu pagrindu. Atstovaujamas, įtakojamas įvairiausių priežasčių (liga, komandiruotė, užimtumas verslo santykiuose, lemiantis darbo padalijimą ir t.t.), įgalioja kitą asmenį jo vardu atlikti tam tikrus teisinius veiksmus. Atstovas atstovaujamojo vardu veikia tam tikros sutarties (pavedimo, darbo, jungtinės veiklos) pagrindu, o jam suteikiamos teisės apibrėžiamos *įgaliojime* arba sutartyje. Dažniausiai sudaroma ir tam tikra

⁶⁰ Zveigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 365.

⁶¹ Гомола А.И. Гражданское право. Москва: Academia, 2003. С. 158.

sutartis, ir jos pagrindu suteikiamas įgaliojimas (pavyzdžiui, pavedimo sutartis), tačiau teisė atstovauti gali būti numatyta tik sutartimi (pavyzdžiui, sudaroma teisinių paslaugų sutartis su advokatu, šis klientą atstovauja tik tokios sutarties pagrindu, atskiras įgaliojimas nėra reikalingas). Šalis gali sieti tam tikri sutartiniai santykiai, jie gali nebūti išreikšti konkrečia rašytine sutartimi, tai gali būti žodinis tarpusavio susitarimas dėl tam tikrų teisinę reikšmę turinčių veiksmų atlikimo ir jo pagrindu išduodamas įgaliojimas.

Įgaliojimu laikomas rašytinis dokumentas, asmens (įgaliotojo) duodamas kitam asmeniui (įgaliotiniui) atstovauti įgaliotojui nustatant ir palaikant santykius su trečiaisiais asmenimis (LR CK 2.137 str.). Įgaliojimas iš esmės skiriamas tretiesiems asmenims – juo nurodoma, kokia yra atstovui suteiktų teisių apimtis ir turinys⁶². Įgaliojimu apibrėžiamos įgaliotinio teisės, nurodomi veiksmai, kuriuos jis turi teisę atlikti, tad nors įgaliojimo turinį dažniausiai lemia šalių susitarimas dėl tam tikrų veiksmų atlikimo, konkrečių veiksmų įvardijimas įgaliojime suteikia atstovaujajam asmeniui garantiją, kad jo suteikti įgalinimai nebus viršyti. Taigi įgaliojimo rašytinė išraiška svarbi ir pačiam atstovaujajam kaip įrodomoji priemonė jo teisių pažeidimo (įgaliojimų viršijimo) atveju, ir tretiesiems asmenims apsaugoti bei informuoti.

Kitaip nei sutartiniai santykiai, kurių atsiradimo pagrindas dažniausiai yra dvišalis sandoris (sutartis), įgaliojimas yra vienašalis sandoris, jam sudaryti pakanka atstovaujamojo (įgaliotojo) valios⁶³. Įgaliojimui sudaryti nereikia jokio įgaliotinio sutikimo, tačiau šis sutikimas dažniausiai netiesiogiai atsispindi įgaliotojo ir įgaliotinio sudarytoje sutartyje, kurios pagrindu išduodamas įgaliojimas⁶⁴. Pažymėtina, kad įgaliotinis, veikdamas pagal įgaliojimą, turi ne tik teises, bet ir prisiima atitinkamas pareigas, todėl yra numatyta, kad įgaliotinis gali bet kada atsisakyti įgaliojimo. Toks atsisakymas laikytinas naujo vienašalio sandorio sudarymu.

Įgaliojimas, kaip sandoris, gali būti sudarytas tik tam tikriems teisiniams veiksams atlikti. LR CK 2.132 straipsnis numato, kad asmenys turi teisę sudaryti sandorius per atstovus, išskyrus tuos sandorius, kurie dėl savo pobūdžio gali būti asmenų sudaromi tiktai asmeniškai, ir kitokius įstatymo nurodytus sandorius. Negalima įgalioti kito asmens sudaryti tokių sandorių kaip testamentas, santuoka. Negalima atlikti įvaikinimo pagal įgaliojimą – numatytas reikalavimas, kad teismo posėdyje dėl įvaikinimo dalyvautų būsimieji tėviai asmeniškai⁶⁵; tėvai negali įgaliojimu suteikti kitiems asmenims įgyvendinti su jų asmeniu susijusius veiksmus dėl jų vaikų – pavyzdžiui, įgalioti kitus asmenis atstovauti juos kaip įstatyminius atstovus sudarant sutartis vaikų vardu (iki keturiolikos metų amžiaus), joms pritariant (nuo keturiolikos metų

⁶² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002. P. 273.

⁶³ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius, Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. T.2. P. 93.

⁶⁴ Гомила А.И. Гражданское право. Москва: Academia, 2003. С. 161.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

amžiaus), išreikšti sutikimą dėl vaikui atliekamos operacijos ir pan. Negalima įgaliojimu pavesti sudaryti kitą įgaliojimą, tokiu atveju galimas tik perįgaliojimas įgaliojimo pagrindu. Rusijos teisinėje literatūroje teigiama, kad pagal įgaliojimą neturėtų būti sudaroma ir išlaikymo iki gyvos galvos sutartis, nes jai būdingas ryškus *fiduciarinis* (šalių pasitikėjimo) pobūdis, svarbus šalių asmuo tokioje sutartyje⁶⁶. Manytina, kad tokie sutarčiai sudaryti Lietuvoje turėtų būti taikoma analogiška nuostata – asmeninį tokios sutarties sudarymą lemia šios sutarties pobūdis.

Įgaliotojai gali būti tik visiškai veiksnius asmenys, juridinio asmens įgaliojimas turi neprieštarauti jo teisnumui. Įgaliotiniai taip pat turi atitikti šiuos reikalavimus. Asmuo gali įgalioti kitą asmenį atlikti tik tokius veiksmus, kokius turėtų teisę atlikti pats įgaliotojas, - *asmuo negali suteikti daugiau teisių, nei pats turi*. Notaro tvirtinami įgaliojimai vieno ar kelių asmenų vardu, išduodami vienam asmeniui arba keliems asmenims⁶⁷. Kai įgaliojamas juridinis asmuo, nėra būtina nurodyti, koks konkretus asmuo atstovaus įgaliotojui. Tokiu atveju juridinis asmuo įgalioja konkretų darbuotoją atlikti pavedimą ir tai nelaikytina perįgaliojimu⁶⁸.

LR CK 2.137 straipsnio 2 dalyje numatytas griežtas reikalavimas, kad atstovas, kurio teisės įgaliojime nėra apibrėžtos, turi teisę atlikti tik tuos veiksmus, kurių reikia atstovaujamojo turtui ir turtiniams interesams išsaugoti bei turto priežiūrai atlikti. Notaro tvirtinamuose įgaliojimuose atstovo teisės negali būti formuluojamos abstrakčiai, pavyzdžiui, „valdyti, naudoti ir disponuoti turtu“, turi būti nurodyti konkretūs veiksmai, detalizuojantys šių teisių turinį⁶⁹. Taigi atstovo teisės turi būti apibrėžtos įgaliojime, ir jam kyla pareiga veikti šių apibrėžtų įgalinimų ribose. Be to, įstatymas numato bendrąsias atstovo pareigas, kurių visada privalu laikytis kito asmens įgaliotam asmeniui: tai lojalumo pareiga, pareiga veikti apdairiai ir kompetetingai, laikytis atstovaujamojo nurodymų, pareiga informuoti, pareiga pateikti ataskaitą bei perduoti viską, ką atstovas gavo vykdydamas pavedimą⁷⁰.

Įgaliojimo išdavimui būdingas tam tikras formalizmas – jis turi būti tik rašytinis, dažnai turi būti patvirtintas notarine tvarka, juridinio asmens įgaliojimas turi būti pasirašytas jo vadovo, nors gyvenimas rodo, kad formalūs reikalavimai patys savaime neužkerta kelio neteisėtiems sandoriams sudaryti⁷¹. Taigi pagal bendrąją taisyklę, įgaliojimas turi būti įformintas rašytine tvarka. Notarine tvarka turi būti patvirtinti įgaliojimai:

- i) Sandoriams, kuriems būtina notarinė forma;

⁶⁶ Гомола А.И. Гражданское право. Москва: Academia, 2003. С. 158.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas,

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=300161&p_query=seni%FBn%F8%20notarini%F8%20&p_tr2=2; prisijungimo laikas: 2007-10-01.

⁶⁸ Gaivenis V., Valiulis A., Jovaišas K. Konsultacijos šeimos, nuosavybės, paveldėjimo ir sutarčių teisės klausimais // Verslo ir komercinė teisė. 2004, Nr. 1. P. 172.

⁶⁹ Ten pat, p. 173.

⁷⁰ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius, Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. T.2. P. 85-86.

⁷¹ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius, Justitia, 1996. P. 239.

ii) Įgaliojimas fizinio asmens vardu atlikti veiksmus, susijusius su juridiniais asmenimis, išskyrus įstatymų numatytus atvejus, kai leidžiama duoti kitokios formos įgaliojimą;

iii) Įgaliojimas, kurį fizinis asmuo duoda nekilnojamajam turtui valdyti, juo naudotis ar disponuoti.

Notaro patvirtintiems įgaliojimams prilyginami karių įgaliojimai, patvirtinti karinių dalinių, junginių, karo įstaigų ir mokyklų vadų (viršininkų), asmenų, esančių laisvės atėmimo vietose, įgaliojimai, patvirtinti laisvės atėmimo vietos vadovų, asmenų, esančių tolimojo plaukiojimo metu jūrų laivuose, plaukiojančiuose su Lietuvos valstybės vėliava, patvirtinti tų laivų kapitonų (LR CK 2.138 str. 2 d.).

Reikalavimai, kada reikalinga notarinė forma, atrodo pakankamai aiškūs. Notarine tvarka turi būti patvirtintas fizinio asmens įgaliojimas disponuoti jo vardu banke esančiomis ir jam priklausančiomis pinigėmis lėšomis, įgaliojimas įgyti ar perleisti fizinio asmens nekilnojamąjį turtą ir pan. Tam tikrų klausimų kyla dėl juridinių asmenų. Notarinės formos reikalavimus numatantys aukščiau nurodyti antrasis ir trečiasis punktai skiriami išimtinai fiziniams asmenims, tik pirmasis atvejis – kai pats sandoris turi būti sudarytas notarine tvarka, tai ir tokiam sandoriui sudaryti skirtas įgaliojimas turi būti patvirtintas notarine tvarka, skiriamas ir fiziniams, ir juridiniams asmenims. Nagrinėjant šį klausimą, paminėtina, kad juridinis asmuo (jam prilyginamas fizinis asmuo – verslininkas) turi teisę sudaryti specifinį įgaliojimą – *prokūrą*. Prokūra juridinis asmuo suteikia teisę savo darbuotojui ar kitam asmeniui atlikti tam tikrus teisinius veiksmus, susijusius su juridinio asmens verslu. Prokūra draudžiama perleisti atstovaujamojo nekilnojamąjį daiktą ar suvaržyti teises į jį. Iš to kilo aiškinimas, jog nekilnojamajam daiktui *įgyti* juridinio asmens vardu notarinė įgaliojimo forma nebūtina, tam gali būti išduota prokūra – prokūros negalima išduoti tik tada, kai tai susiję su juridinio asmens nekilnojamojo turto perleidimu ar suvaržymu⁷². Ši situacija laikytina dviejų specialiųjų teisės normų kolizija: „*notarine tvarka turi būti tvirtinami įgaliojimai sudaryti sandoriams, kuriems būtina notarinė forma*“ (juridinio asmens vardu įgyjamo nekilnojamojo turto sandoris visada turi būti sudaromas notarine tvarka), ir „*prokūra negalima perleisti atstovaujamojo nekilnojamąjį daiktą ar suvaržyti teises į jį*“, taigi išeina, jog juridinio asmens vardu turtui įgyti prokūra gali būti išduota, nes to įstatymas nedraudžia. Notarinė praktika laikosi pirmosios pozicijos, t.y. kad juridinio asmens vardu turtui įgyti pagal įgaliojimą reikalinga notariškai patvirtinta jo forma. Esant neaiškiai įstatyminei reglamentacijai, tokia pozicija grindžiama ir atsargumu, todėl būtina šią situaciją spręsti aiškesniu įstatyminiu reguliavimu ar, esant galimybei, teismų praktika.

⁷² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002. P. 276.

Taigi iš dalies jau aptarta specifinė įgaliojimo rūšis – prokūra. Tokį įgaliojimą gali išduoti tik tam tikras subjektas – juridinis asmuo (verslininkas), jis turi būti sudarytas rašytine forma, pasirašytas vadovo, gali būti numatytas privalomas antspaudo reikalavimas. Prokūros sudarymas žodine tvarka nedarys jos negaliojančios, tačiau jos sudarymui įrodyti nebus galima remtis liudytojų parodymais. Prokūra įsigalioja skirtingu momentu: atstovaujamojo ir atstovo santykiuose ji įsigalioja nuo sudarymo, o santykiuose su trečiaisiais asmenimis – tik nuo įregistravimo juridinių asmenų registre⁷³.

Grįžkime prie įgaliojimų, kuriuos sudaro fiziniai asmenys. Tam tikrais atvejais galimas *supaprastintas* įgaliojimo patvirtinimas: siunčiamiems pinigams ir siuntiniams gauti, darbo užmokesčiui, kitoms su darbo santykiais susijusioms išmokoms gauti, pensijoms, pašalpoms, stipendijoms. Tokį įgaliojimą gali patvirtinti organizacija, kurioje fizinis asmuo dirba ar mokosi, daugiabučių namų savininkų bendrijos, kuriame gyvena fizinis asmuo, pirmininkas ar esančio tolimajame plaukiojime jūrų laivo kapitonas. Supaprastintus įgaliojimus gali tvirtinti ir seniūnai, jie tai atlieka seniūnijai priskirtos teritorijos gyventojams. Seniūnai supaprastinta tvarka tvirtina įgaliojimus ne tik aukščiau nurodytiems veiksmams, bet ir įgaliojimus išmokoms už perdirbti supirktą žemės ūkio produkciją gauti⁷⁴.

Svarbu tai, kad įgaliojime būtina nurodyti jo sudarymo datą – jos nenurodžius įgaliojimas negalioja. Įgaliojimą galima sudaryti apibrėžtam ir neapibrėžtam terminui, jei terminas nenurodytas, įgaliojimas galioja vienerius metus nuo jo sudarymo dienos, įgaliojimas atlikti veiksmams užsienyje galioja tol, kol jį panaikina įgaliotojas.

Su įgaliojimu tiesiogiai susiję dar keli vienašaliai sandoriai. Tai *perįgaliojimas, įgaliojimo ar perįgaliojimo panaikinimas, atsisakymas nuo įgaliojimo ar perįgaliojimo, sandorio, sudaryto viršijant įgaliojimus ar jų neturint, patvirtinimas*.

Perįgaliojimas – sandoris, kurį galima sudaryti tada, kai tai numatyta pačiame įgaliojime arba įgaliotinis priverstas jį sudaryti dėl susidariusių aplinkybių tam, kad apsaugotų įgaliotinio interesus. Apie perįgaliojimą kuo skubiau turi būti informuotas įgaliotojas, antraip įgaliotinis atsakys už asmens, kuriam perdavė įgaliojimus, kaip už savo.

Įgaliotojas gali bet kada *panaikinti įgaliojimą*. Tam gali būti įvairios priežastys – dažnai tai būna tarpusavio pasitikėjimo netekimas, kuris sieja įgaliotoją ir įgaliotinį. Įgaliotojas taip pat gali panaikinti perįgaliojimą (jį gali panaikinti ir perįgaliojęs asmuo, t.y. įgaliotinis)⁷⁵. Įgaliojimo panaikinimo forma teisės aktų nėra reglamentuota. Aiškiai numatyta tik tai, kad panaikinus

⁷³ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius, Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. T.2. P. 100.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=300161&p_query=seni%FBn%F8%20notarini%F8%20&p_tr2=2; prisijungimo laikas: 2007-10-01.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002. P. 285.

įgaliojimą, atsiranda įgaliotojo pareiga apie tai informuoti įgaliotinį (perįgaliotą asmenį informuoja panaikinęs asmuo, t.y. arba pats atstovaujамasis, arba jo įgaliotas asmuo), taip pat susijusius trečiuosius asmenis, jeigu jie yra žinomi. Galimi atvejai, kai įgaliotinis ar tretysis asmuo nežino apie įgaliojimo panaikinimą⁷⁶, todėl veiksmai, atlikti atstovo iki tol, kol jis sužinojo ar turėjo sužinoti apie įgaliojimo panaikinimą, privalomi atstovaujамajam, jeigu tretieji asmenys buvo sąžiningi. Įgaliotinio informavimo formą pasirenka pats įgaliotinis – tai gali būti registruotas laiškas, viešas skelbimas spaudoje, pranešimas telefonu, elektroniniu paštu⁷⁷. Dažniausiai įgaliojimai, sudaryti notarine tvarka, panaikinami per notarą perduodamu pareiškimu („persiunčiamas pranešimas“) Lietuvos Respublikos notariato įstatymo⁷⁸ numatyta tvarka. Ir nors teigiama, kad notaras, kuriam pateikiamas toks pareiškimas dėl įgaliojimo panaikinimo, neturi fizinės galimybės apie tai informuoti kitų notarų ir tai daryti jo neįpareigoja įstatymas⁷⁹, toks informavimas egzistuoja: yra atskira notarams prieinama duomenų bazė, kuriame kaupiami duomenys apie panaikintus įgaliojimus. Informaciją, ar įgaliojimas nėra panaikintas, galima gauti ieškant jos pagal jį tvirtinusio notaro, įgaliotojo ar įgaliotinio pavardę, patvirtinimo datą, notarinio registro numerį. Taigi įgaliojimo panaikinimas notarine tvarka patvirtintu pareiškimu suteikia pagrįstas įgaliotojo teisių užtikrinimo garantijas. Atvejis, kai panaikinamas juridinio asmens išduotas įgaliojimas – prokūra – atstovo ir atstovaujamojo santykiams toks panaikinimas įsigalioja nuo prokūros panaikinimo, tik svarbu apie tai informuoti atstovą, o tretiesiems asmenims prokūros panaikinimas įsigalioja nuo prokūros išregistravimo (naujos prokūros įregistravimo įgaliojus kitą asmenį) Juridinių asmenų registre momento.

Įstatyme nėra reglamentuota, kaip turi būti sudaryti *atsisakymo nuo įgaliojimo ar perįgaliojimo* sandoriai, tačiau manytina, kad šiems sandoriams pagal analogiją gali būti taikomi aukščiau aprašyti būdai.

Sandoris, kurį kito asmens vardu sudarė tam teisės neturintis asmuo arba jei sandoris buvo sudarytas viršijant teises, sukuria teises pasekmes atstovaujамajam tik tada, kai jis tokį sandorį *patvirtina*. Sandorio patvirtinimas laikytinas atskiru vienašaliu sandoriu, nes taip atstovaujамasis išreiškia savo valią ir prisiima sandoriu sukurtas teises ir pareigas. Sandorio patvirtinimas gali būti aiškiai išreikštas ir numanomas iš atstovaujamojo veiksmų⁸⁰, jis pasižymi tuo, kad turi grįžtamąją galią, t.y. atstovaujамajam sukelia teises ir pareigas nuo sandorio

⁷⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002. P. 289.

⁷⁷ Gaivenis V., Valiulis A., Jovaišas K. Konsultacijos šeimos, nuosavybės, paveldėjimo ir sutarčių teisės klausimais // Verslo ir komercinė teisė. 2004, Nr.1. P. 180.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas //

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=300161&p_query=seni%FBn%F8%20notarini%F8%20&p_tr2=2; prisijungimo laikas: 2007-10-01.

⁷⁹ Gaivenis V., Valiulis A. Konsultacijos turto paveldėjimo, sandorių sudarymo bei tvirtinimo ir kitais klausimais // Teisės problemos. 2001, T.2.(32). P. 45.

⁸⁰ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius, Justitia, 1996. P. 206.

sudarymo. Savo veiksmais atstovaujamas patvirtina sandorį, jei jį visiškai ar iš dalies įvykdo, užtikrina kitai šaliai savo prievolių įvykdymą ir kitais atvejais, numatytais LR CK 1.79 straipsnyje. Jeigu atstovaujamas tokiais veiksmais nepatvirtina sandorio, egzistuoja kitos sandorio šalies pareiga raštu kreiptis į jį dėl sandorio patvirtinimo, tam turi būti suteikiama ne trumpesnis kaip keturiolikos dienų terminas. Jeigu per nustatytą laiką nėra atsakoma ar nėra atliekami aukščiau nurodyti konkludentiniai veiksmai, laikoma, kad sandorį patvirtinti yra atsisakyta. Sandorį patvirtinus, jo atsisakyti nebegalima, tai galima ginčyti tik bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais.

Kaip jau buvo minėta, įgaliojimas turi svarbią reikšmę ir įgaliotojui, ir tretiesiems asmenims. Jeigu sandoris sudaromas pagal įgaliojimą, jo originalas arba, jį praradus, jo dublikatas turi būti pateiktas kitai sandorio šaliai ir notarui, jeigu sutartis tvirtinama notarine tvarka⁸¹. Šie reikalavimai nustatyti tam, kad tretysis asmuo, sudarydamas sandorį, kai kitą šalį atstovauja jos įgaliotas asmuo, turėtų galimybę įsitikinti, kad sudaro sandorį su tokią teisę turinčiu asmeniu, kad jis neviršija suteiktų įgalinimų. Tokius veiksmus atlikęs asmuo, be abejo, atsižvelgiant ir į kitas sandorio aplinkybes, turėtų būti laikomas sąžiningu, o sąžiningo trečiojo asmens interesai ginami, kai ginčijami įgaliojimu sukelti teisiniai padariniai. Pavyzdžiu gali būti tariamasis atstovavimas – jeigu atstovas veikia viršydamas teises, tačiau taip, kad trečiasis asmuo turi rimtą pagrindą manyti, kad sudaro sandorį su tokią teisę turinčiu asmeniu, sandoris atstovaujajam privalomas, išskyrus, kai kita sandorio šalis žinojo ar turėjo žinoti, kad atstovas viršija savo teises.

Baigiant įgaliojimo ir jo problematikos analizę, pasakytina, kad įgaliojimas yra sandoris, kurio pagrindu sudaromi kiti sandoriai, pavyzdžiui, sutartys. Taigi paminint dar vieną aktualų klausimą – įgaliojimo ginčijimą, pasakytina, kad teismų praktika susiduria su atvejais, kai svarbus ne įgaliojimo kaip tokio nugincijimas. Jeigu įgaliojimas sudaromas suklydimo, apgaulės įtakoje ar panašiai, svarbu jį nugincyti tam, kad galima būtų nugincyti jo pagrindu sudarytus sandorius. Paties įgaliojimo sudarymas ginčijamas todėl, kad, nepripažinus įgaliojimo (ar jo dalies, autoriaus pastaba) negaliojančiu, nėra pagrindo pripažinti neteisėtais pagal tą įgaliojimą sudarytų sandorių bei kitokių atliktų veiksmų⁸², t.y. tokių sandorių, kurie buvo sudaryti remiantis tokiu įgaliojimu. Pažymėtina, kad atstovo sudarytas sandoris gali būti ginčijamas ir prieš tai nepripažinus įgaliojimo negaliojančiu, pavyzdžiui, atstovas gali sudaryti

---

⁸¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002. P. 273.

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999-05-12 nutartis civilinėje byloje L.Balnienė v. A.Balnys ir kt., bylos Nr. 3K-3-126/1999, bylų kategorija Nr. 42.

sandorį suklydimo įtakoje⁸³, taigi trūkumą šiuo atveju turi ne įgaliojimas, o jo pagrindu sudarytas sandoris.

2.2.2. Vekselis

Vekselis, kaip vertybinis popierius, - tai dokumentas, kuriuo jį išrašantis asmuo be išlygų įsipareigoja tiesiogiai ar netiesiogiai sumokėti tam tikrą pinigų sumą vekselyje nurodytam asmeniui arba kuriuo tai padaryti pavedama kitam asmeniui (LR CK 1.105 str. 1 d.). Iš apibrėžimo matyti, kad Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas vekselį priskiria vertybinių popierių grupei, jis reglamentuojamas civilinių teisių objektams apibrėžti skirtame skyriuje. Ar jis laikytinas vienašaliu sandoriu?

V. Mikelėnas nurodo, kad „prievoles sukuria tokie vienašaliai sandoriai kaip įgaliojimo išdavimas ar panaikinimas, testamentas surašymas, palikimo priėmimas, vertybinio popieriaus (čekio, vekselio) išleidimas.“⁸⁴ Vekseliai dažnai pateikiami kaip abstrakčių sandorių pavyzdžiai. Vekselis, kaip abstraktus sandoris, pasižymi tuo, kad juo nustatomas įsipareigojimas sumokėti tam tikrą pinigų sumą nenurodant jo išdavimo pagrindo. Vekselis laikomas vienašaliu sandoriu ir rusų civilinės teisės specialistų, kurie jį taip pat pateikia kaip pavyzdį apibrėžiant abstrakčius sandorius⁸⁵. Siekiant išsiaiškinti šį vekselio kaip vertybinio popieriaus ir sandorio klausimą, tikslinga išnagrinėti vekselio detalesnę reglamentaciją.

Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas⁸⁶ apibrėžia, kad vekselis – tai vertybinis popierius, kuris išrašomas šio įstatymo nustatyta tvarka ir kuriuo jį išrašęs asmuo be sąlygų įsipareigoja tiesiogiai ar netiesiogiai sumokėti tam tikrą pinigų sumą vekselyje nurodytam asmeniui pats arba įsako tai padaryti kitam. Vekselis gali būti įsakomasis ir paprastasis. Svarbu tai, kad įstatymas nurodo labai griežtus vekselio formas ir turinio reikalavimus. Būtent privalomieji vekselio rekvizitai vekseliui garantuoja „viešo patikimumo“ taisyklę, t.y. tai, kad vekselis, turintis privalomus rekvizitus, turi būti apmokėtas, jo negalima ginčyti, o pagal vekselį įpareigotam asmeniui nenorint jo apmokėti, gali būti kreipiamasi į notarą, jo išduoto vykdomojo įrašo pagrindu – į antstolį, ir išieškoma pagal vekselį. Privalomieji vekselio rekvizitai yra šie:

1) *Vekselio pavadinimas – paprastasis, įsakomasis*. Jei pavadinimas nenurodomas – vekselis bus laikomas skolos dokumentu (paskolos rašteliu ar pan.). Galima pridurti, kad vekselis skolos dokumentu bus laikomas ir nepateikus jo laiku apmokėti, esant kitų formaliųjų jo turinio

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002-01-21 nutartis civilinėje byloje C.Savickas v. L.Knystautas, bylos Nr. 3K-3-353/2002, bylų kategorija Nr. 15.2.2.7; 22.1.

⁸⁴ Mikelėnas V. *Prievolių teisė*. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 61.

⁸⁵ Богачева Т.В., Глушкова Л.И., Гришаев С.П. и др. *Гражданское право*. Москва: Юристъ, 2000. С. 65.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas // *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 30-851.

ir formos trūkumų – tada besąlyginis įsipareigojimas apmokėti vekselyje nurodytą sumą virstų sąlygine pareiga sumokėti atitinkamą sumą – tik įrodžius pareigą tai padaryti, nurodant teisinį jos pagrindą (įsipareigojimai pagal paskolą ar pirkimo – pardavimo sutartį ir pan.).

2) *Besąlyginis įsipareigojimas apmokėti*. Ši sąlyga pabrėžia vekselio abstraktumą. Įsipareigojimas apmokėti vekselį nesiejamas su šalių tarpusavio santykiais. Tai nereiškia, kad vekselio išrašymas (bet ne įsipareigojimas apmokėti) negali būti siejamas su šalių tarpusavio įsipareigojimais – šalis gali sieti labai įvairūs tarpusavio santykiai. Jie gali kilti, pavyzdžiui, iš pirkimo – pardavimo sutarties. Vekselio pranašumas – patikimumas, jei vekselis turi privalomus rekvizitus, jis turi būti apmokėtas, tad skolininkui itin sunku išvengti šio įsipareigojimo. Taigi pačiame vekselyje galima nurodyti, kad įsipareigojimai kyla iš sutarties, pavyzdžiui, dėl mokėjimų atidėjimo, tokias nuorodas galima daryti ir sutartyje. Panašios pastabos vekselio galiojimui neturi reikšmės, jis turėtų būti apmokamas netgi tokią sutartį pripažinus negaliojančia, netgi būtų įmanoma kreditoriaus galimybė piktnaudžiauti situacija – reikalauti apmokėjimo ir pagal sutartį, ir pagal vekselį. Tai rodo, kad vekselis – ypatinga kreditoriaus apsaugos forma, skolininkas turi būti ypač apdairus apsispręsdamas ir išrašydamas vekselį. Vekselio galiojimas nepriklauso nuo jo išrašymo aplinkybių – jis išrašytas siekiant garantijos dėl prekių ar paslaugų apmokėjimo, kitu pagrindu ar visiškai neatlygintinai⁸⁷.

3) *Suma*, kuri turi būti nurodoma ir skaičiais, ir žodžiais. Esant nesutapimui, pirmenybė teikiama žodžiais išreikštai sumai, o jeigu vekselyje pinigų suma įrašyta žodžiais arba skaitmenimis daugiau negu vieną kartą ir šios sumos skiriasi, galioja mažiausia suma.

4) *Terminas* – vekselio apmokėjimo terminas gali būti nurodytas keliomis formomis: i) jį pateikus, ii) per tam tikrą laiką po pateikimo, iii) per tam tikrą laiką nuo išrašymo dienos, iv) nustatytą dieną. Įstatyme aiškiai nurodyta, kad kitokių mokėjimo terminų nurodymas arba vienas po kito einančių terminų nurodymas daro vekselį negaliojantį. Svarbu, kad termino nenurodžius, vekselis laikomas mokėtinu jį pateikus.

5) Kiti privalomieji reikalavimai vekseliui – *mokėjimo vieta, pavadinimas arba vardas, pavardė asmens, kuriam arba kurio įsakymu turi būti sumokėti pinigai, išrašymo vieta ir data, išrašančiojo asmens parašas*.

Kiti vekselio rekvizitai yra papildomi ir jo galiojimui įtakos neturi. Tai sąlyga dėl palūkanų, įvairūs įrašai - „laiduota“, „neprotestuotinas“, draudimai toliau perduoti vekselį ir panašiai.

Nurodėme reikalavimus vekseliui, kuriuos numato Lietuvos įstatymai, kad jis būtų laikomas galiojančiu ir teisiškai įpareigojančiu. Galima glaustai apibendrinti, kad vekseliui taikoma labai griežti turinio ir formos reikalavimai, jis yra abstraktus, be išlygų, reikalavimai

⁸⁷ Богачева Т.В., Глушкова Л.И., Гришаев С.П. и др. Гражданское право. Москва: Юристъ, 2000. С. 65.

pagal vekselį tenkinami neginčo tvarka. Koks vekselio teisinis statusas? Tai vienašalis sandoris, vertybinis popierius, ar jį galima apibrėžti šiomis abiejomis sąvokomis?

Atsakymo į šį klausimą galima ieškoti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje. Vekselio teisinio vertinimo prasme teismų praktika yra gana prieštaringa, nėra suformuota jo galutinė teisinė apibrėžtis. Ankstesnė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika buvo pagrįsta pozicija, jog vekselis laikytinas sandoriu, o su tuo susijusios labai svarbios teisinės pasekmės – jo sudarymui, sukeliams pasekmėms, taigi ir nuginjimui tokiu atveju gali būti taikomos bendrosios sandorių nuostatos. Šiuo požiūriu paminėtina 2003 m. vasario 5 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis⁸⁸. Bylos faktinės aplinkybės buvo tokios, jog ieškovas lizingo būdu buvo įsigijęs kombainą, tačiau neįstengė gražinti bankui likusios paskolos sumos – 23 000 Lt. Atsakovas sutiko paskolinti ieškovui trūkstamą sumą, tačiau su viena sąlyga – paskolai užtikrinti pareikalavo ieškovo išrašyti net septynis vekselius, lygius ne skolinamai sumai, bet kombaino vertei – 350 000 Lt. Ieškovas sutiko išrašyti vekselius visai kombaino vertei. Buvo sudaryta skolos perkėlimo su banku sutartis, atsakovas atsiskaitė su banku. Po kurio laiko ieškovas sumokėjo atsakovui pasiskolintą sumą – 23 000 Lt, tačiau atsakovas atsisakė gražinti vekselius ir pareikalavo jų apmokėjimo. Ieškovas kreipėsi į teismą siekdamas įrodyti, kad vekselio pasirašymas ir skolos perkėlimo sutarties sudarymas įvyko suklydimo įtakoje, taip pat teigė, kad šie sandoriai gali būti nugincyti LR CK 1.91 straipsnio (kaip sudaryti dėl atsakovo apgaulės) pagrindu. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai šių reikalavimų netenkino, nurodė, kad vekselis nėra sandoris, visi septyni išrašyti vekseliai nesusiję su lizingu būdu pirktu kombainu, nes tai yra besąlyginiai įsipareigojimai apmokėti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė, kad sandoriai – tai sąmoningi laisva valia atliekami asmenų (tiek fizinių, tiek juridinių) veiksmai, kuriais siekiama teisinio rezultato. Vienašaliu laikomas sandoris, kuriam sudaryti būtina ir pakanka tik vienos šalies valios. Paprastai pagal vienašalį sandorį pareigos atsiranda jį sudariusiam asmeniui. Tačiau iš vienašalio sandorio gali atsirasti kitų asmenų teisės, kurias jie gali įgyvendinti arba jų atsisakyti. Vekselį išrašantis asmuo be išlygų įsipareigoja tiesiogiai ar netiesiogiai sumokėti tam tikrą pinigų sumą vekselyje nurodytam asmeniui, t.y. sukuria sau pareigą, o vekselio turėtojas įgyja teisę (įstatymo nustatyta tvarka) vekselyje nurodytų sumų reikalauti. Taigi akivaizdu, kad vekselį išrašantis asmuo sukuria sau pareigą, o vekselio turėtojui teisę. Dėl šių priežasčių nėra pagrindo teigti, kad vekselis nėra ir negali būti laikomas sandoriu. Konstatavus, kad vekselis yra vienašalis sandoris, bylą anksčiau nagrinėję teismai padarė nepagrįstas išvadas, kad jam nugincyti negali būti taikomi sandorių negaliojimo

---

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003-02-05 d. nutartis civilinėje byloje A. Laurikietis v. UAB „Šiaulių dujotiekio statyba“, bylos Nr. 3K-3-214/2003, bylų kategorija Nr. 15.2.2.6, 15.2.2.7, 16.3.1.2.

pagrindai⁸⁹. Ši nutartis, rodos, aiškiai apibrėžė, kad vekselis - vienašalis sandoris, jam taikomos bendrosios sandorių nuginčijimo taisyklės.

Naujesnė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika pateikė kitokį vertinimą. Aptartina 2005 m. vasario 3 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis⁹⁰. Šios bylos fabula – įmonė UAB „Staita“ įsigijo statybinių medžiagų iš kitos įmonės, atsakovo AB „VITI“ už 22 000 Lt, buvo išrašytos sąskaitos - faktūros, tačiau mokėjimas buvo atidėtas. Dalis prekių buvo realizuota, tačiau atsiskaityta nebuvo, dalis prekių – už 10 000 Lt gražintos atsakovui. Pablogėjo UAB „Staita“ finansinė būklė, akcininkai kreipėsi į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo. Netrukus „Valstybės žiniuose“ buvo paskelbtas UAB „Staita“ nemokumo faktas. AB „VITI“ darbuotojas kreipėsi į UAB „Staita“ direktorių (ieškovą), kad šis pasirašytų vekselį įmonės įsigytų statybinių medžiagų sumai. Šis vekselių pasirašė, nurodė, kad ši suma siejama su apmokėjimu pagal įmonės išrašytas sąskaitas - faktūras dėl statybinių medžiagų. Po kelių mėnesių šis asmuo gavo anstolio raginimą sumokėti 12 000 Lt. Jis kreipėsi į teismą, siekdamas įrodyti, kad vekselių pasirašė kaip įmonės atstovas, patvirtindamas likusį įmonės įsiskolinimą, o ne kaip fizinis asmuo. Vekselyje tiesiogiai nebuvo nurodyta, kad veikiama įmonės vardu, tačiau buvo nurodyta, kad taip patvirtinamas įsiskolinimas pagal atitinkamas įmonės išrašytas sąskaitas – faktūras, taip pat ieškovas teigė, kad neturėjo jokių asmeninių prievolių santykių su atsakovu. Ieškovas teigė, jog suklydo dėl sandorio esmės (LR CK 1.90 str.), prašė vekselio išrašymą pripažinti negaliojančiu šiuo pagrindu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad vekselio negaliojimą nusako specialus įstatymas⁹¹, kuris numato, kad vekselis gali būti pripažintas negaliojančiu tik vienu pagrindu – kai vekselio turėtojas, įgydamas vekselių, tyčia veikia skolininko nenaudai. Teismas nurodė, kad toks vekselio teisinis reglamentavimas daro negalimą vekselio pripažinimą negaliojančiu pagal LR CK nuostatas dėl sandorių negaliojimo. Teimas taip pat pasisakė, kad sandoriu laikomas tik pats vekselio išrašymas, kuris sukuria atitinkamas teises ir pareigas, nuo tada vekselis tampa nauju civilinės apyvartos objektu – vertybiniu popieriumi. Vekselio, kaip vertybinio popieriaus patikimumą užtikrina griežta jo forma, privalomų rekvizitų buvimas, tad vekselis gali būti ginčijamas tik dėl savo formalių trūkumų arba minėtuju pagrindu, kad įgyjant vekselių tyčia buvo veikiama skolininko nenaudai. Ši pozicija buvo patvirtinta ir vėlesne nutartimi⁹² - ieškovas ginčijo vekselio išrašymą, kaip sudarytą suklydimo įtakoje, nes iš tiesų nebuvo skolingas atsakovui. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas dar kartą nurodė, kad vekselio

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003-02-05 d. nutartis civilinėje byloje A. Laurikietis v. UAB „Šiaulių dujotiekio statyba“, bylos Nr. 3K-3-214/2003, bylų kategorija Nr. 15.2.2.6, 15.2.2.7, 16.3.1.2.

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-10-03 nutartis civilinėje byloje A. Lipinskas v. AB „VITI“, bylos Nr. 3K-3-443/2005, bylų kategorija Nr. 22.3.1.

⁹¹ Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-851.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-01-22 nutartis civilinėje byloje R.B. v. M.M., Nr. 3K-3-8/2007, bylų kategorija Nr. 22.3.1 (S).

išrašymas gali būti nugunčytas vieninteliu atveju – kai įrodomos faktinės aplinkybės, pagrindžiančios vekselio turėtojo tyčinį veikimą skolininko nenaudai įgyjant vekselį, vekselio nugunčijimui bendrieji sandorių negaliojimo pagrindai negali būti taikomi.

Apibendrinami galime teigti, jog, remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika pats vekselis laikytinas vertybiniu popieriumi, jo, kaip vertybinio popieriaus galiojimą nusako griežti įstatymo numatyti formos reikalavimai. Sandoriu gali būti laikomas tik vekselio išrašymas, ir tik sąlyginai – jam negali būti taikomi bendrieji sandorio nugunčijimo reikalavimai, nes yra numatytas tik vienas specialus jo, kaip sandorio, nugunčijimo pagrindas.

2.3. Vienašaliai sandoriai sutartiniuose santykiuose

2.3.1. Vienašaliai sandoriai sudarant sutartį

2.3.1.1. Oferta

Šio darbo pirmojoje dalyje buvo minėta, jog tam tikri vienašaliai sandoriai atlieka pagalbinį vaidmenį sutartyse. Tokiais sandoriais sukuriama, vykdomi arba gali pasibaigti sutartiniai santykiai. Pradėkime nuo sutarties sudarymo.

Bendroji sutarties sudarymo tvarka susideda iš dviejų stadijų: pirmoji – siūlymas sudaryti sutartį – oferta, antroji – sutikimas su pasiūlymu – akceptas⁹³. Tam, kad pasiūlymas būtų laikomas oferta, jis turi atitikti tam tikrus požymius: jis turi būti pakankamai apibūdintas ir išreikšti oferento ketinimą būti sutarties saistomam ir įsipareigojančiam akcepto atveju. Dažniausiai oferta laikoma vienašaliu sandoriu, tačiau yra ir kita nuomonė, kad oferta tėra dvišalio sandorio – sutarties – sudedamąja dalimi⁹⁴. Akceptas savo ruožtu nėra apibrėžiamas savo teisinės prigimties prasme. Autoriui nepavyko rasti pasisakymų, jog akceptas laikytinas vienašaliu sandoriu. Akceptas irgi yra valios išraiška, kuriuo pritariama ofertai tam tikru būdu – ofertoje nurodytu specialiu būdu arba, jei jis nenurodytas – žodžiu, raštu, konkludentiniais veiksmais, ar, išskirtiniais atvejais, tylėjimu. Pareiškus akceptą (*emisijos principas*) arba jį gavus ofertą pateikusiam asmeniui (*receptijos principas*, galiojantis Lietuvoje), laikoma, kad sudaryta sutartis. Taigi tinkamai gauto akcepto teisinis padarinys yra dvišalis teisinis santykis, tad jis laikytinas sutarties sudarymo sudėtine dalimi.

Ofertos – akcepto klausimas aktualus tik tam tikroms sutarčių rūšims. Jeigu žemės sklypo pirkimo – pardavimo sutartį paruošia notaras, o paskui šalys tokią sutartį kartu pasirašo, sunku pasakyti, kuri šalis pateikia pasiūlymą, o kuri akceptuoja. Sąvokos „siūlymas“ ir

⁹³ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P. 118.

⁹⁴ Ten pat, P. 120.

„akceptas“ netinka ir tuo atveju, kai šalys ilgą laiką derasi dėl sutarties, teikia viena kitai gausybę siūlymų bei priešpriešinių siūlymų ir galiausiai susitaria dėl sutarties sudarymo⁹⁵. Ofertos – akcepto taisyklės sunkiai pritaikomas ir realinėms sutartims, nes joms sudaryti, be akcepto, reikalingas ir daikto perdavimas⁹⁶. Taigi tam tikrais atvejais, kai sutarčiai sudaryti reikalinga tam tikra forma, kai sutarties sudarymas turi sutapti su daikto perdavimu, jai įsigalioji būtina teisinė registracija, ar kai sudaromos tam tikros sutartys – steigimo, partnerystės, energijos pirkimo pardavimo sutartys⁹⁷ ir pan. - ofertos ir akcepto klausimas praranda savo aktualumą.

Svarbu aptarti ofertą, kaip vienašalį sandorį. Paminėtina, kad sunku atskirti tam tikras sąvokas: *siūlymas pateikti ofertą, oferta, viešoji oferta*. Pabandydysime šias sąvokas aptarti ir iliustruoti pavyzdžiais.

Oferta ir bendrosios, ir kontinentinės teisės valstybių teisėje apibrėžiama kaip teisiškai įpareigojantis siūlymas sudaryti sutartį, tačiau labai skiriasi požymiai, kuriais oferta yra apibrėžiama⁹⁸. Taigi labai skiriasi atvejai, kada tam tikri pasiūlymai pripažįstami oferta ir sukelia jos teisinius padarinius, o kada tai tėra siūlymai pradėti derybas ar kvietimas pateikti ofertą. Lietuvos teisiniame reguliavime ofertai keliami keli reikalavimai: i) ji turi būti pakankamai apibūdinta – jos turinys turi būti toks, kad leistų kitai, ją gavusiai šaliai apsispręsti dėl sutarties sudarymo vien remiantis ofertos turiniu ir jai nereikėtų kitos informacijos - šis reikalavimas yra daugiau fakto klausimas; ii) iš siūlymo turinio turi būti aišku, kad sutartis bus sudaryta, jeigu siūlymas bus priimtas; iii) turi būti nekeliamos jokios papildomos sąlygos⁹⁹. Taip pat skiriama *individuali oferta*, kuri yra adresuojama konkrečiam asmeniui ar asmenims, ir *viešoji oferta*, kuri skiriama neapibrėžtam asmenų ratui ir įpareigoja ofertą pateikusį asmenį sudaryti sutartį su kiekvienu, kuris akceptuoja tokią ofertą. Viešoji oferta yra visiems adresuotas pasiūlymas sudaryti sutartį; jai taikomi bendrieji ofertai keliami reikalavimai – ji turi būti pakankamai apibrėžta, joje turi atsispindėti pateikusio asmens įsipareigojimas sudaryti sutartį su ją akceptavusiu asmeniu. Viešąja oferta laikomi konkludentiniai veiksmai – prekių išdėstymas parduotuvės vitrinoje ar lentynoje; tam tikra reklaminė medžiaga išimtiniais atvejais laikoma viešąja oferta – mažmeninėje prekyboje sudarant vartojimo pirkimo – pardavimo sutartis daiktų nurodymas reklamoje, visiems skirtuose kataloguose aprašymuose laikoma oferta, jei išdėstytos esminės prikimo – pardavimo sutarties sąlygos; kitais atvejais reklaminiai skelbimai, skelbimai

⁹⁵ Zveigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Euginas, 2001. P. 301.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (1). Vilnius: Justitia, 2003. P. 220.

⁹⁷ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublėnė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P. 118-124.

⁹⁸ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius, Justitia, 1996. P. 246.

⁹⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (1). Vilnius: Justitia, 2003. P. 213.

spauodoje apie parduodamas ir perkamas prekes nėra laikomi oferta, nes nėra pakankamai apibrėžti¹⁰⁰.

Atvejais, kai pasiūlymas dėl sutarties sudarymo neatitinka ofertai keliamų reikalavimų, laikytini *kvietimu pradėti derybas dėl sutarties sudarymo* arba *siūlymu teikti ofertą*. Tam tikrais atvejais yra labai sunku atriboti siūlymo teikti ofertą ir ofertos atvejus. Tarkime, savitarnos benzino kolonėlėje yra nuorodos apie benzino kainą, rūšis. Ar tai laikytina viešąja oferta? Asmeniui pradėjus piltis benzina, laikytina, kad jis šiais veiksmais sutinka su benzino pirkimo sąlygomis ir atlieka akceptą¹⁰¹. Kitas pavyzdys – aukciono skelbimas. Aukciono rengėjo pasiūlymas siūlyti kainą gali būti traktuojama kaip oferta, kuri bus transformuota į sutartį, pasiūlius aukščiausią kainą; aukciono rengėjo siūlymas gali būti laikomas ir kvietimu pareikšti ofertą, o pati oferta – tai konkretus kainos pasiūlymas, kurią aukciono rengėjas gali atmesti ar priimti¹⁰². Antroji pozicija daug labiau pagrįsta,¹⁰³ šio darbo autorius ją taip pat palaiko. Reklaminiai skelbimai spauodoje, tarkime, dėl nekilnojamojo daikto pardavimo, taip pat laikytini tik kvietimu teikti ofertą, derėtis dėl tolesnių sutarties sąlygų.

Taip pat paminėtini viešas konkursas, viešas atlyginimo pažadėjimas. Šie abu pavyzdžiai, kartu su žaidimų, lošimo organizavimu Rusijos teisininkų priskiriami vienašaliams sandoriams. Jie net aptariami atskirame skyriuje - „pareigos iš vienašalių sandorių“, nurodoma, kad teisės ir pareigos kitiems asmenims iš tokių sandorių sukuriamos įvykus papildomiems juridiniams faktams – suradus ieškomą daiktą, už kurį buvo pažadėtas atlyginimas, pasiekus geriausią rezultatą viešo konkurso atveju ir panašiai¹⁰⁴. Ir nors tokie pasiūlymai skiriami neapibrėžtam asmenų ratui, jie negali būti laikomi viešosiomis ofertomis, nes viešosios ofertos atveju privalu sudaryti sutartį su kiekvienu, kuris ją pageidauja sudaryti; šiais atvejais teisiniai santykiai susikuria tik konkreitiems asmenims įvykdžius tam tikras sąlygas, taigi viešas konkursas, viešas atlyginimo pažadėjimas labiau priskirtini vienašaliams sąlyginiams sandoriams, kuriems nereikia akcepto. Lietuvoje irgi yra du požiūriai: nuomonė, kad tokie veiksmai turi būti laikomi viešąja oferta¹⁰⁵ ir kad tai teisiškai turėtų būti vertinama kaip vienašaliai sandoriai¹⁰⁶. Įdomu tai, kad skirtingai traktuojami tolesni tokio sandorio padariniai – viešo atlyginimo pažadėjimo už tam tikro daikto suradimą atveju laikoma, kad pareigą sumokėti

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (1). Vilnius: Justitia, 2003. P. 217.

¹⁰¹ Beatson J. Anson's Law of Contract. Oxford: Oxford University Press, 2002. P. 34.

¹⁰² Vainauskas A. Ofertos sąvoka // Justitia. 1994, Nr. 4. P. 10-11.

¹⁰³ Beatson J. Anson's Law of Contract. Oxford: Oxford University Press, 2002. P. 34-35.

¹⁰⁴ Витрянский В.В., Козлова Н.В., Корнеев С.М. и др. Гражданское право. Москва: БЕК, 2000. Т. 2, полутом 2. С. 343.

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (1). Vilnius: Justitia, 2003. P. 213.

¹⁰⁶ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P. 569-576.

atlygį asmuo įgyja, kai įvykdoma nurodyta sąlyga, taigi pats vienašalis sandoris sukelia teises pasekmes; viešo konkurso atveju su nugalėtoju sudaroma sutartis¹⁰⁷. Lietuvoje, nors ir reiškiamą nuomonę, kad viešas konkurso paskelbimas, viešas atlyginimo pažadėjimas laikytini tiesiog vienašaliais sandoriais, bet ne viešosiomis ofertomis, ir toks požiūris atrodo pagrįstas teoriniu požiūriu, tokiai pozicijai prieštarauja tai, kad pačiame LR CK 6.171 staripsnyje, apibrėžiant viešosios ofertos sąvoką nurodoma, kad „viešąją ofertą laikomas atlyginimo už tam tikrus veiksmus pažadėjimas“. Dar vienas neatitikimas tarp minėto teisinio vertinimo ir jo reglamentavimo – tiek viešas konkursas, tiek viešas atlyginimo pažadėjimas reglamentuojami sutarčių teisės specialiojoje dalyje, tad jie netiesiogiai vertinami kaip viešosios ofertos, kurios, jas akceptavus, tampa sutartimis, o ne išlieka vienašaliais sandoriais su iš jų išplaukiančiomis pasekmėmis.

Taigi ofertos – akcepto klausimas aktualus ne visoms sutarčių rūšims. Oferta pripažįstama vienašaliu sandoriu, o tuo ir prasideda jos problematika, ypač kai ji adresuojama keliems asmenims – vieni autoriai tokią ofertą traktuoja kaip vienašalį sandorį, kuriam nereikia akcepto, kiti ją laiko tiesiog viešąją ofertą. Tai teorinė diskusija, o mes palaikytume pirmąjį požiūrį dėl aukščiau nurodytų argumentų.

2.3.1.2. Kiti sutarties sudarymui būdingi vienašaliai sandoriai

Tam tikrais atvejais sutarčiai sudaryti nepakanka vien šalių susitarimo dėl jos sudarymo. Gali būti reikalingi su sutarties dalyku, sutarties pobūdžiu susiję kitų, sutarties šalimi nesančių, asmenų pareiškimai, išreiškiantys jų valią, kurie laikytini vienašaliais sandoriais. Pavyzdžiui, tam, kad šeimos turtu esanti gyvenamoji patalpa, priklausanti vienam iš sutuoktinių asmeninės nuosavybės teise, būtų perleista, įkeista ar kitaip suvaržyta nuosavybės teisė į ją, reikalingas rašytinis kito sutuoktinio sutikimas. Nesant tokio sutikimo, sutartis gali būti pripažinta negaliojanti kaip prieštaraujanti imperatyvioms įstatymo normoms. Kitu pavyzdžiu gali būti situacija, kai parduodama dalis bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausančio nekilnojamojo daikto – kiti bendraturčiai turi atsisakyti pirmenybės teisės pirkti tokį daiktą (dažnai toks atsisakymas įforminamas notarine tvarka patvirtintu pareiškimu) arba, jeigu jiems apie pardavimą pranešama per notarą, o šie per trisdešimt dienų neišreiškia savo valios – tada gali būti sudaroma pati sutartis. Jeigu nesilaikoma šių reikalavimų, ir bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausančio daikto dalis parduodama pažeidžiant bendraturčių teises, jie per tris mėnesius gali reikalauti, kad jiems būtų perkeltos pirkėjo teisės ir pareigos. Dar vienas pavyzdys – rentos gavėjo sutikimas, kuris turi būti patvirtintas notariškai, kad rentos mokėtojas perleistų, įkeistų ar

---

¹⁰⁷ Витрянский В.В., Козлова Н.В., Корнеев С.М. и др. Гражданское право. Москва: БЕК, 2000. Т. 2, полутом 2. С. 343.

suvaržytų jam mainais už išlaikymą iki gyvos galvos perduotą nekilnojamąjį daiktą. Tai tik dalis Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse numatytų teisinę reikšmę turinčių pareiškimų, kurie priskiriami vienašaliams sandoriams, ir, jeigu jų nesama sudarant sutartį, kyla atitinkamos neigiamos teisinės pasekmės.

Vienašaliams sandoriams priskiriami ir *sutarties patvirtinimas, pritarimas sudaromai* ar jau *sudarytai sutarčiai*. Jeigu sutartis sudaryta neveiksnaus asmens (pripažinto neveiksniu teismo tvarka dėl psichinės ligos ar silpnaprotystės, ar asmens iki keturiolikos metų amžiaus), ji yra galiojanti, bet nuginkijama sutartis. Jeigu tokia sutartis naudinga neveiksniui asmeniui, jo atstovas pagal įstatymą (globėjas, tėvai) turi teisę ją patvirtinti ir toks patvirtinimas reikš, kad nebegalima sutarties ginčyti. Sutartis gali būti patvirtinta, jeigu ji buvo sudaryta per įgaliotą asmenį ir šis viršijo įgaliojimus arba tokią sutartį sudarė tokios teisės neturintis asmuo (šis klausimas detaliau aptartas nagrinėjant įgaliojimo problematiką). Vienašaliu sandoriu laikytinas ir pritarimas sudaromai sutarčiai (kai sutartį sudaro nepilnametis nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų ir kai jai būtinas tėvų pritarimas arba rūpintojo sutikimas dėl ribotai veiksnaus asmens sudaromų sandorių), o jeigu sudarant sutartį tokio pritarimo nebuvo – vėlesnis pritarimas jai, jei sutartis naudinga ją sudariusiam nepilnamečiui ar riboto veiksnumo asmeniui. Vėlesniu pritarimu tėvai ar rūpintojas pašalina teisinį tokio sandorio trūkumą¹⁰⁸.

2.3.2. Vienašaliai sandoriai vykdant sutartį

Sutartis yra vienas dažniausių juridinių pagrindų, kuriuo sukuriama prievolė teisinis santykis. Tam, kad prievolė būtų tinkamai vykdoma, skolininkas kreditoriaus naudai turi atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo jų susilaikyti. Tokie veiksmai yra labai įvairūs – daikto perdavimas, pinigų sumokėjimas ir t.t. Skolininko atliekami valiniai veiksmai vykdant sutartį laikytini sandoriais, tokiems veiksams taikomi bendrieji sandoriams keliami reikalavimai¹⁰⁹. Pavyzdžiui, pats prievolės įvykdymas yra sandoris, o pakvitavimas yra jo forma¹¹⁰. Tada, kai prievolės vykdymo sandoriui sudaryti pakanka tik vienos šalies valios (dažniausiai tai būna skolininko valia, nes jis vykdo sutartį), jo sudaromi sandoriai įgauna vienašalių sandorių bruožus. Be abejo, vykdant sutartį, yra sudaromi ir papildomi dvišaliai sandoriai – keičiamos sutarties sąlygos ir panašiai, tačiau šio darbo tema - vienašalių sandorių veikimas.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2002. P. 196.

¹⁰⁹ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P. 28.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (1). Vilnius: Justitia, 2003. P. 105.

2.3.3. Vienašaliai sandoriai, lemiantys sutartinių santykių pabaigą

Dažniausiai sutartis baigiasi ją tinkamai įvykdžius, tačiau tam tikrais atvejais sutartiniai santykiai gali baigtis ir vienašaliu vienos šalies valios pareiškimu. Sutartinių santykių nutraukimą tokiu pareiškimu neretai įtakoja kitos šalies elgesys: kita šalis iš esmės pažeidžia sutartį ją vykdydama, arba dar sudarant sutartį pasinaudojo pirmosios šalies sunkia padėtimi, kas suteikia šiai teisę atsisakyti nuo sutarties. Vienos šalies valia sutartis gali baigtis ir įskaitymu, tad kitos šalies elgesys šiuo atveju neįtakoja sutartinių santykių pabaigos. Aptarsime pagrindinius tokio sutarties pasibaigimo atvejus.

2.3.3.1. Įskaitymas

Įskaitymo sampratą pateikia LR CK 6.130 straipsnis: prievolė baigiasi, kai įskaitomas priešpriešinis vienaarūšis reikalavimas, kurio terminas suėjęs arba kurio terminas nenurodytas ar apibūdintas pagal pareikalavimo momentą. Įskaitymui taikyti pakanka vienos šalies valios, svarbu tik, kad kita šalis būtų informuota apie tokį sprendimą. Taigi kai egzistuoja visos įskaitymo taikymui reikalingos sąlygos, pakanka vienos šalies pareiškimo, ir kita šalis negali jo ginčyti ar su juo nesutikti¹¹¹.

Įskaitymas gali būti taikomas tada, kai egzistuoja vienaarūšiai reikalavimai prievolės objekto atžvilgiu. Dažniausiai tai būna piniginiai reikalavimai arba tokie, kuriuos galima išreikšti pinigais¹¹². Negalima įskaityti reikalavimų, jei vienas iš jų yra, tarkime, pinigų perdavimas, o kitas – paslaugų teikimas. Vienarūšių reikalavimų įskaitymas galimas tada, kad viena šalis yra kreditorius vienoje prievolėje, ir skolininkas kitoje. Įskaitymo taikymui turi egzistuoti dvi priešpriešinės pareigos, kurias sieja tos pačios šalys¹¹³. Taigi įskaitymą galima taikyti, kai šalis sieja dvišalę sutartį, kelias atskiras sutartis arba sutartis ir priešpriešinį vienaarūšį nesutartinį reikalavimą¹¹⁴.

Tam, kad galima būtų taikyti įskaitymą, turi egzistuoti dar kelios sąlygos – termino sąlyga, t.y kad jis būtų suėjęs, nenurodytas arba apibūdintas pagal pareikalavimo momentą, taip pat įstatymas turi nedrausti taikyti įskaitymo. Siekiant apginti silpnosios šalies interesus sutartiniuose santykiuose, numatyti tam tikri bendrieji atvejai, kai įskaitymas negalimas: negalima įskaityti reikalavimų, kurie ginčijami teisme, reikalavimų atlyginti žalą dėl gyvybės atėmimo, sveikatos sužalojimo, reikalavimų, kuriuos turi kreditorius dėl skolininko tyčiais veiksmais padarytos žalos ir kitais Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.134 numatytais

¹¹¹ Гомола А.И. Гражданское право. Москва: Academia, 2003. С. 229.

¹¹² Ten pat

¹¹³ Ten pat

¹¹⁴ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P. 95.

atvejais. Šiame straipsnyje nurodytų įskaitymo draudimo atvejų sąrašas nėra baigtinis, juos gali numatyti atskiri įstatymai.

Įskaitymu priešpriešiniai reikalavimai turi visiškai ar iš dalies padengti vienas kitą. Taigi įskaitymo taikymu pakeičiami arba nutraukiami prievoliniai santykiai tarp kreditoriaus ir skolininko, turėjusių priešpriešinių vienas kitą įskaitytinų reikalavimų. Jeigu tokie reikalavimai buvo vienodo dydžio, tai pasibaigia ir ir kreditoriaus, ir skolininko prievolės. Jeigu reikalavimų dydžiai nevienodi, tai toliau pasilieka galioti prievolės dalis ta apimtimi, kuri viršija įskaitytą sumą¹¹⁵.

Taigi įskaitymo institutas palengvina ir pagreitina civilinę apyvartą – esant įstatymo numatytoms sąlygoms, jį gali taikyti viena šalis ir kitos prieštaravimas nekeičia tokio sandorio teisinių pasekmių. Taip išvengiama grynųjų pinigų panaudojimo ir paprasčiau likviduojamos ūkio subjektų tarpusavio skolos¹¹⁶.

2.3.3.2. Vienašalis sutarties nutraukimas

Įstatyminiu reguliavimu sutartinių santykių dalyviams siekiama suteikti kuo didesnes garantijas, kad jų sudaryti sandoriai, tarp jų ir sutartys, galios ir bus vykdomi sutartimi įsipareigojusių asmenų. LR CK 6.59 straipsniu įtvirtinta bendroji nuostata, kuria draudžiama vienašališkai atsisakyti įvykdyti prievolę ar vienašališkai pakeisti jos įvykdymo sąlygas, išskyrus įstatymo ar sutarties numatytus atvejus. Taigi galioja bendra taisyklė, kad vienašalis sutarties nutraukimas, keitimas ar atsisakymas nuo jos galimas tik išskirtiniais atvejais. Aptarsime atvejus, kada įstatymas pripažįsta vienašalio sutarties nutraukimo galimybę ir kokia tvarka toks nutraukimas turi būti įgyvendinamas.

Sisteminė teisės normų analizė leidžia daryti išvadą, kad vienašalis sutarties nutraukimas galimas trimis atvejais, kuriuos lemia kitos šalies kaltė. Taigi sutartis gali būti nutraukiama vienašališkai: i) esant esminiam sutarties pažeidimui, ii) pačioje sutartyje numatytais atvejais, iii) nustačius papildomą terminą sutarčiai įvykdyti. Nors teigiama, kad, reglamentuojant sutarties nutraukimą, daugiausia teisės normų skiriama vienašaliam sutarties nutraukimui¹¹⁷, matyti, kad daugiausia dėmesio įstatymo leidėjas skiria pirmajam tokio nutraukimo atvejui – vienašaliam sutarties nutraukimui dėl jos esminio pažeidimo. Kitų valstybių pozicija labai panaši – daug dėmesio skiriama esminio ir neesminio sutarties pažeidimo

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001-01-24 nutartis civilinėje byloje LAB „Turto bankas“ v. UAB „Kaišiadorių agrofirma“, bylos Nr. 3K-3-101/2001, bylų kategorija Nr. 36.2; 32.1; 115; 95.1.

¹¹⁶ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P. 95.

¹¹⁷ Jarulaitis M. Vienašališko sutarties nutraukimo pagrindai, tvarka bei pasekmės Lietuvos Respublikos civilinėje teisėje // Teisės problemos. 2006, T.2(52). P. 27.

atskyrimui, o pats esminis sutarties pažeidimas apibrėžiamas išvardijant konkrečius jo atvejus ar pateikiant jo nustatymo kriterijus¹¹⁸.

Lietuvoje numatyta „esminio pažeidimo“ sąvoka yra vertinamoji, pažeidimas esminis ar ne, nustatytina kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgiant į pačią sutartį. Įstatymas pateikia tam tikrus kriterijus, kuriais reikia vadovautis, sprendžiant apie pažeidimo rimtumą: ar griežtas sąlygų laikymasis turi esminės reikšmės, ar prievolė neįvykdyta tyčia ar dėl didelio neatsargumo, ar sutarties neįvykdymas duoda pagrindą nukentėjusiai šaliai nesitikėti, kad sutartis bus įvykdyta ateityje ir kiti kriterijai. Manant, kad sutartis pažeista iš emės, būtina teisingai kvalifikuoti faktines aplinkybes, reikia kelti klausimą, ar kitos šalies veiksmai (ar neveikimas) gali būti laikomi iš esmės pažeidžiančiais sutartį. Priešingu atveju, pats sutarties nutraukimas be pakankamo faktinio pagrindo gali tapti esminiu sutarties pažeidimu¹¹⁹. Taigi esant esminiam sutarties pažeidimui, sutarčiai nutraukti pakanka „nukentėjusios“ šalies valios. Tačiau iš kitos šalies negali būti atimama teisė kreiptis į teismą ginčijant sutarties nutraukimo pagrįstumą įrodinėjant, kad sutarties pažeidimas nėra esminis¹²⁰.

Antrasis pagrindas, leidžiantis nutraukti sutartį vienašališkai, yra šalių susitarimas. Sutartimi šalys gali numatyti jos nutraukimo atvejus net ir tada, kai jos pažeidimas nėra esminis¹²¹. Pabrėžtina, kad tam tikrais atvejais įstatymas tiesiogiai numato, kad sutartis gali būti nutraukta tik teismo tvarka: pavyzdžiui, jeigu buvo sudaryta dovanojimo su sąlyga naudoti dovaną tam tikram tikslui sutartis ir ji nevykdoma, dovanotojas turi teismo tvarka reikalauti įvykdyti tokią sąlygą arba nutraukti sutartį. Taigi manytina, jog tokiais įstatymo nustatytais atvejais šalys sutartimi negali numatyti vienašalio sutarties nutraukimo, nes tokių normų prigimtis yra imperatyvi ir jomis siekiama užtikrinti kitos šalies interesus.

Sutarties vienašalis nutraukimas galimas ir tada, kai sutartis neįvykdoma per nustatytą terminą, tačiau pats sutarties įvykdymo termino pažeidimas nesudarė esminio sutarties pažeidimo. Tokiu atveju kreditorius turi teisę skolininkui suteikti papildomą terminą sutarčiai įvykdyti, apie tokį termino pratęsimą jis turi informuoti skolininką. Jeigu sutartis neįvykdoma ir per papildomą terminą arba skolininkas praneša, kad sutarties nevykdys, kreditorius įgyja teisę nutraukti sutartį. Šis atvejis sietinas su pirmuoju, t.y. su esminiu sutarties pažeidimu. Galima teigti, jog sutarties neįvykdymas per papildomą terminą ar akivaizdus pareiškimas, kad sutartis

---

¹¹⁸ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius, Justitia, 1996. P. 466-508.

¹¹⁹ Balčikonis R. Sutarčių vykdymo teisinės problemos: esminis sutarties pažeidimas: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (01S)/ LTU.- V., 2004. P. 129.

¹²⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (1). Vilnius: Justitia, 2003. P. 292.

¹²¹ Ten pat, p. 294.

nebus vykdoma, tampa esminiu sutarties pažeidimu, nes kreditorius turi pagrindą nesitikėti, kad sutartis bus įvykdyta ir ateityje.

Nagrinėjant vienašalio sutarties nutraukimo atvejus, aptartinas dar vienas klausimas. Tai dar vienas atvejis, kai sutartiniai santykiai gali baigtis vienos šalies valia – šalies teisė atsisakyti sutarties. Yra nurodoma, kad teisė atsisakyti sutarties egzistuoja tik tada, kai ji buvo sudaryta tam tikromis aplinkybėmis – jos sudarymo metu egzistavo esminė šalių nelygybė (LR CK 6.228 straipsnis). Kita šalis turi būti nesąžiningai pasinaudojusi šios šalies padėtimi sutarties sudarymo metu: jos ekonominiams sunkumams, nepatyrimu, neapdairumu ir pan. Esminė šalių nelygybė nustatytina iš faktinių aplinkybių, taigi ji yra fakto klausimas. Svarbu tai, kad norint atsisakyti sutarties, apie tai būtina informuoti kitą šalį. Informavimo forma įstatymo nėra numatyta, todėl pagal analogiją galima taikyti nuostatas, skirtas pranešimui apie vienašalį sutarties nutraukimą¹²². Pažymėtina, kad kita šalis, sužinojusi apie ketinimą atsisakyti sutarties, gali pasiūlyti keisti sutarties sąlygas ir taip panaikinti esminę šalių nelygybę, o jei ši nesutinka, ji gali kreiptis į teismą dėl sutarties pakeitimo teismine tvarka. Tokiu reguliavimu siekiama išsaugoti sutartį, įgyvendinamas principas, kad nutraukti sutartį galima tik išskirtiniais atvejais. Visgi galima teigti, kad nėra aiški tokio vienašalio atsisakymo nuo sutarties teisinė prigimtis. Savo teorine apibrėžtimi ir teisiniais padariniais toks vienašalis sutarties atsisakymas yra labai panašus į sutarties vienašalį nutraukimą.

Svarbu aptarti vienašalio sutarties nutraukimo tvarką, formą. Įstatymu tai nėra reglamentuota, nėra numatyta ir tai, ar galima atšaukti jau nusiųstą pareiškimą dėl sutarties nutraukimo, nėra apibrėžtas momentas, nuo kurio laikoma, kad sutartis nutraukta¹²³. Pagrindinis įstatymo numatytas reikalavimas – kita šalis turi būti informuojama apie numatomą sutarties nutraukimą per sutartyje nustatytą terminą, o jeigu jis nėra numatytas – prieš trisdešimt dienų. Kitą šalį informuoti svarbu, nes taip ji gali sužinoti nukentėjusios šalies poziciją, t.y. ji turi žinoti, ar nukentėjusioji šalis ketina nutraukti sutartį, ar ji reikalaus įvykdyti sutartį, ar priims pavėluotą sutarties įvykdymą. Informavimas atitinka šalių bendradarbiavimo principą, panaikina kaltosios šalies neapibrėžtą padėtį ir neleidžia nukentėjusiajai šaliai piktnaudžiauti sutarties neįvykdymu padarytų nuostolių dydžiu¹²⁴. Pranešimo apie numatomą sutarties nutraukimą forma ir jo siuntimo tvarka gali būti numatyta pačioje šalių sutartyje. Jeigu tokia tvarka sutartyje nebuvo aptarta, kitą šalį galima įspėti įvairiais būdais, kurie priimtini atsižvelgiant į konkrečias sutartinių santykių aplinkybes. Svarbu tai, kad analizuojant LR CK 6.218 straipsnio nuostatas,

¹²² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (1). Vilnius: Justitia, 2003. P. 304-305.

¹²³ Jarulaitis M. Vienašališko sutarties nutraukimo pagrindai, tvarka bei pasekmės Lietuvos Respublikos civilinėje teisėje // Teisės problemos. 2006, T.2(52). P. 35.

¹²⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (1). Vilnius: Justitia, 2003. P. 295.

skirtas pranešimui apie sutarties nutraukimą reglamentuoti, tampa neaišku - kiek pranešimų reikia siųsti kitai šaliai, norint nutraukti sutartį. Gali pasirodyti, jog reikia siųsti du pranešimus – pirmąjį, kuriuo informuojama apie numatomą sutarties nutraukimą, ir antrąjį, kuriuo faktiškai pareiškama, kad sutartis nutraukta¹²⁵. Manome, kad tai gali būti padaryta ir vienu pareiškimu, kuriuo įspėjama apie numatomą sutarties nutraukimą ir nustatomas terminas, kuriam pasibaigus sutartis bus laikoma nutraukta.

Įspėjimas apie numatomą sutarties nutraukimą turi ir kitą paskirtį, ne tik jau aptartą informavimą. Įspėjimas apie numatomą sutarties nutraukimą reiškia ir tai, kad kitai, sutartį iš esmės pažeidusiai šaliai numatomas papildomas terminas sutarčiai įvykdyti, todėl toks terminas turi būti protingas¹²⁶.

Aptarta bendroji vienašalio sutarties nutraukimo procedūra visiškai atitinka „vienašalio“ nutraukimo sampratą: sutartį nutraukti apsisprendžia viena, nukentėjusioji šalis, ji turi tik pareigą informuoti kitą šalį apie tokį nutraukimą ir taip, galima sakyti, jai suteikia dar vieną progą įvykdyti sutartį. Kaip kontrastą galima pateikti Rusijos teisėje numatytą reguliavimą. Nukentėjusioji šalis iš pradžių turi kreiptis į kitą šalį su pasiūlymu nutraukti sutartį, kita (kaltoji) šalis turi atsakyti į siūlymą per jame nurodytą ar, nenurodžius, trisdešimties dienų terminą. Kaltajai šaliai neatsakius į pasiūlymą ar jai nesutinkant nutraukti sutarties, nukentėjusioji šalis dėl sutarties nutraukimo turi kreiptis į teismą¹²⁷. Akivaizdu, kad toks reguliavimas įtvirtina ne vienašalį sutarties nutraukimą, o jos nutraukimą tarpusavio susitarimo būdu ir „vienašališka“ teisė nutraukti sutartį tampa deklaratyvi. Pridurtina, kad daugumoje valstybių „realiai“ veikia vienos šalies teisė nutraukti sutartį – tai patvirtina Anglijos, Vokietijos, skandinavijos valstybių pavyzdžiai¹²⁸.

Aptartini dar keli vienašalio sutarties nutraukimo klausimai.

Vienas iš jų – kada laikytina, kad sutartis jau nutraukta? Vieni autoriai teigia, kad sutartis laikoma nutraukta nuo pranešimo apie jos nutraukimą nurodytos dienos¹²⁹, tačiau tada turi būti užtikrinama, kad šalis tikrai gavo įspėjantį pranešimą apie numatomą sutarties nutraukimą. Kita nuomone ši problema išsprendžiama: teigiama, jog pranešimo apie sutarties nutraukimą įsigaliojimui pagal analogiją turi būti taikomos ofertai reglamentuoti skirtos normos, t.y. pranešimas įsigalioja tada, kai jį gauna adresatas. Tokiu atveju rekomenduotina kitai šaliai siųsti vieną pranešimą, kuriuo įspėjama apie sutarties nutraukimą ir nurodoma, kad pasibaigus

¹²⁵ Balčikonis R. Sutarčių vykdymo teisinės problemos: esminis sutarties pažeidimas: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (01S)/LTU.- V., 2004. P. 127.

¹²⁶ Ten pat

¹²⁷ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius, Justitia, 1996. P. 484.

¹²⁸ Ten pat, p. 466-508.

¹²⁹ Jarulaitis M. Vienašališko sutarties nutraukimo pagrindai, tvarka bei pasekmės Lietuvos Respublikos civilinėje teisėje // Teisės problemos. 2006, T.2(52). P. 37.

tam tikram terminui, sutartis bus laikoma nutraukta. Toks pranešimas įsigalioja, jį gavus adresatui, o sutarties nutraukimas laikomas įvykusi nuo pranešime nurodytos datos¹³⁰. Viena pranešimą rekomenduojama siųsti dėl tos priežasties, jog pirmuoju pranešimu kitą šalį įspėjus apie numatomą sutarties nutraukimą, ji gali vengti priimti patį sutarties nutraukimą numatantį pranešimą. Pabrėžtina, kad abi pateiktos nuomonės yra tik tam tikri teoriniai situacijos sprendimai. Sutarties nutraukimas vienašaliu pareiškimu yra reikšmingas veiksmas, kurio nutraukimo momentas turėtų būti aiškiai apibrėžtas įstatymu ir taip sukurtų teisinį šalių tikrumą ir padėtų išvengti piktnaudžiavimų.

Dar vienas probleminis klausimas – notarine tvarka patvirtintos sutarties (tai aktualiausia pirkimo – pardavimo sutarčiai) vienašalis nutraukimas. Įspėjimui, pranešimui apie sutarties nutraukimą turi būti taikomos jau aptartos nuostatos, kurios gali būti detalizuotos šalių sutartimi. Šalys gali būti numačiusios sutartyje, jog jos nutraukimo atveju turi grąžinti viena kitai viską, ką yra gavusios pagal sutartį: pirkėjas – daikto dokumentus (žemės sklypo planą, kadastrinių matavimų bylas ir kita, pardavėjas – iš pirkėjo gautas sumas). Taigi, šias sąlygas įvykdžius, lieka tik vienas klausimas – pakeisti duomenis apie nekilnojamąjį daiktą viešajame registre, t.y. „grąžinti“ jį pirmajam savininkui. Ar tokie duomenys turi būti keičiami remiantis vien pranešimu apie sutarties nutraukimą, ar tam reikalingi papildomi dokumentai, pavyzdžiui, naujas priėmimo – perdavimo aktas, kuriuo nuosavybė grąžinama senajam savininkui?¹³¹ Autoriaus žiniomis, notarinė praktika laikosi pirmosios pozicijos, t.y. kad duomenims apie daikto savininką pakeisti turi pakakti pranešimo apie sutarties nutraukimą. Ji grindžiama tuo, jog pačiose notarinėse sutartyse dažniausiai numatomas reikalavimas, jog ir įspėjimas, ir pranešimas apie sutarties nutraukimą būtų siunčiami per notarą. Notaras, prieš tvirtindamas pareiškimą apie patį sutarties nutraukimą, įsitikina, kad kita šalis apie jos nutraukimą buvo įspėta ir kad ji pažeidė savo pareigas (pavyzdžiui, pareigą atsiskaityti laiku, ir tam prašo pateikti tai įrodančius dokumentus – banko patvirtintą išrašą iš pirkėjo sąskaitos, į kurią pagal sutartį turėjo būti įmokėti pinigai, banko raštą ar pan.).

Apibendrinant galima teigti, jog vienašalis sutarties nutraukimas sutartiniuose santykiuose yra itin svarbus, nes juo šie santykiai pasibaigia vienos šalies valia, todėl tam tikrais klausimais reikalinga detalesnė tokio nutraukimo reglamentacija. Įstatymu turi būti aiškiai apibrėžtas sutarties nutraukimo momentas, taip pat turi būti išspręstas duomenų apie daikto savininką pakeitimo klausimas nekilnojamojo daikto perleidimo sutarties atveju.

---

¹³⁰ Balčikonis R. Sutarčių vykdymo teisinės problemos: esminis sutarties pažeidimas: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (01S)/ LTU.- V., 2004. P. 134.

¹³¹ Ten pat, p. 131-132.

Galima teigti, kad darbo pradžioje iškelta hipotezė pasitvirtino iš dalies. Lietuvos teisinė reglamentavimo bazė, skirta vienašaliams sandoriams, nėra gausi, bet daugeliu atvejų pakankama – įvairūs vienašaliai sandoriai yra pakankami skirtingi savo esme, prigimtimi, tad jie reglamentuojami atskiruose Lietuvos Respublikos civilinio kodekso skyriuose ar atskiruose teisės aktuose. Tačiau galimi tam tikri teisinio reguliavimo papildymai, kurie pateikiami pasiūlymuose ir rekomendacijose. Pagrindinės problemos, kurios iškyla sprendžiant praktinius vienašalių sandorių klausimus, yra susijusios ne tiek su reglamentacija – dažniausiai jos kyla dėl nepakankamo teisės doktrinos dėmesio vienašaliams sandoriams bendraja prasme ir atskiroms jų rūšims, taip pat dėl negausios teismų praktikos.

Apibendrinimai ir išvados:

1. Vienašaliu sandoriu teisinės pasekmės sukeliama dalyvaujant tik vieno asmens (teisinio santykio dalyvio) valiai. Tai išskirtinis, civilinei teisei mažai būdingas santykių reguliavimo būdas, nes civilinė teisė ir jos reglamentuojami santykiai iš esmės grįsti sutarties, šalių laisvės ir dispozityvumo principais. Visgi vienašaliai sandoriai dažnai yra neatsiejamai susiję su sutartiniais šalių santykiais. Šiuo aspektu svarbus vienašalių sandorių skirstymas į savarankiškai naudojamus vienašalius sandorius ir atliekančius pagalbinį pobūdį sutartyse. Daug vienašalių sandorių yra neatsiejamai susiję su sutartiniais santykiais ir yra vienos iš šalių valios išraiška, elgesys susiklosčiusiuose civiliniuose teisiniuose santykiuose.

2. Pagrindiniai bruožai, būdingi visiems vienašaliams sandoriams – jų vienašališkumas, neatlygintinumas, įtaka kitų asmenų teisėms ir pareigoms tik jų sutikimu ar įstatymo numatytais atvejais; neretai vienašaliai sandoriai patys savaime nelemia teisinių padarinių – jiems atsirasti reikalingi papildomi juridiniai faktai, t.y. reikalinga juridinių faktų sudėtis.

3. Paveldėjimo teisėje daugiausia teorinių ginčų ir praktinio taikymo problemų kyla dėl palikimo nepriėmimo ir jo atsisakymo. Įstatymas nurodo, kad tai sukelia tokias pačias teises pasekmes, tačiau pabrėžtina, kad šios pasekmės kiek skiriasi. Jeigu įpėdinis vėliau nori priimti palikimą, praleidęs įstatymo numatytą terminą palikimui priimti, palikimo nepriėmimo atveju jis turės kreiptis į teismą dėl termino atnaujinimo, o atsisakymo atveju – ginčyti patį palikimo atsisakymo pagrindą, kas, manytina, yra sudėtingiau. Taip pat pasakytina, kad nėra aiški palikimo nepriėmimo teisinė prigimtis – ar toks sandoris galėtų būti prilygintas sandoriui, sudarytam tylėjimu. Įstatymas tik prilygina tokio „neveikimo“ pasekmes sandorio pasekmėms, tačiau tai nepadaro palikimo nepriėmimo sandoriu.

4. Svarbus bendrojo sutuoktinių testamentas aspektas – po vieno iš sutuoktinių mirties likęs gyvas sutuoktinis nebegali keisti tokio testamentas. Jeigu tokiu testamentu turtas po abiejų

sutuoktinių mirties buvo paliktas trečiajam asmeniui, ir likęs gyvas sutuoktinis nenori, kad šis turtas atitektų įpėdiniui paskirtam trečiajam asmeniui, nors tai buvo numatyta bendra sutuoktinių valia – tokio pobūdžio testamentu, galima testamentu paliktą turtą tiesiog perleisti kitiems asmenims. Šis bendrojo sutuoktinių testamentu „trūkumas“ turi būti atskleidžiamas asmenims, pasirenkantiems tokią testamentu formą, kad jie suvoktų visas galimas teises pasekmes. Šių pasekmių tinkamas atskleidimas yra notarų pareiga.

5. Dabartinėje Lietuvos teisės taikymo praktikoje kyla problemų dėl vekselio teisinės prigimties. Vekselis apibrėžiamas labai įvairiai – jis pats laikomas vienašaliu sandoriu arba vienašaliu sandoriu laikomas tik jo išrašymas, o pats vekselis traktuojamas tik kaip vertybinis popierius. Naujausia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija leidžia vekselį traktuoti kaip specifinį vienašalį sandorį, nes jo ginčijimas galimas tik vienu specialiu pagrindu, jam negali būti taikomi bendrieji sandorių negaliojimo pagrindai, todėl vekseliui yra taikytini iš esmės kitokie reikalavimai nei visiems kitiems vienašaliams sandoriams.

6. Tam tikroms sutartims sudaryti reikalingi papildomi sandoriai – pagalbiniai vienašaliai sandoriai. Tokia vieno asmens valios išraiška gali būti itin svarbi (sutuoktinio sutikimas dėl šeimos turtu esančio būsto disponavimo, pritarimas nepilnamečio sudaromai sutarčiai, bendraturčių pirmenybės teisės atsisakymas ir pan.), todėl numačius, kad vienašalių sandorių, būtinų siekiant sudaryti pagrindinę sutartį, formai turėtų būti taikoma pagrindinio sandorio forma, būtų aiškiai reglamentuota tokių sandorių forma, labiau užtikrintas tokių sandorių tinkamas įforminimas ir taptų aiškesnė situacija tokio sandorio ginčijimo atveju. Toks aiškios formos pagalbiniams vienašaliams sandoriams reglamentavimas ypač aktualus itin svarbiems sandoriams, pvz., tvirtinamiems notarine tvarka, sudaryti.

Pasiūlymai ir rekomendacijos

1. Būtų tikslinga papildyti LR CK normas, reglamentuojančias sandorių sampratą ir formą (LR CK I-os knygos II dalis, III skyrius), įtvirtinant nuostatą, jog vienašaliams sandoriams, reikalingiems pagrindinei sutarčiai sudaryti, taikomi tokie patys reikalavimai, kaip ir sudaromai sutarčiai.

2. Dabartinis reglamentavimas nėra pakankamas vienam iš testamentinės laisvės ribojimo pagrindų – privalomosios dalies dydžiui nusakyti. Pavyzdžiui, jeigu išlaikymo reikalingas įpėdinis paveldi dalį turto pagal įstatymą, arba paveldi dalį turto pagal testamentą – ar tada jis gali pretenduoti ir į kitą turtą, paliktą testamentu kitiems asmenims. Įstatymas galėtų numatyti, kad privalomoji dalis pirmiausia apskaičiuojama iš tos palikimo dalies, kuri nebuvo palikta testamentu, ir tik jai esant nepakankamai, išskaičiuojama iš testamentu paskirto turto.

Detalesnis reglamentavimas užtikrintų ir išlaikymo reikalingų įpėdinių, ir testamentinių įpėdinių, kurių paveldima palikimo dalis gali būti sumažinama dėl išlaikymo reikalingumo kitiems įpėdinims, interesus. Taigi turėtų būti papildytos ir patikslintos LR CK 5.20 str. nuostatos.

3. Turi būti aiškiai nurodyta, kad palikimo priėmimo faktiniu valdymu faktas nustatomas teismine tvarka, nes taip garantuojami ir įpėdinio, ir kitų suinteresuotų asmenų interesai. Todėl rekomenduotina papildyti LR CK nuostatas dėl palikimo priėmimo faktiniu valdymu (LR CK 5.52 str.). Tokia reglamentacija užtikrintų visapusišką su paveldėjimo byla susijusių aplinkybių nustatymą, nes tebeegzistuoja praktika, kai palikimo priėmimo faktas faktiniu valdymu nustatomas notarų (kurie remiasi ankstesne praktika ir jau nebegaliojančiais teisės aktais – Laikinosiomis notarinių veiksmų atlikimo taisyklėmis (literatūros sąrašo 6 punktas).

4. Turi būti aiškiau nurodyta, jog vėlesnių eilių įstatyminiai įpėdiniai, esant ankstesnės eilės įpėdiniams, turi kreiptis dėl palikimo priėmimo ne per tris mėnesius, o per atitinkamai ilgesnį laiką, nes tokių įpėdinių teisė kreiptis dėl palikimo priėmimo yra sąlyginė, priklausoma nuo ankstesnės eilės įpėdinių valios. Siekiant išvengti skirtingos šios situacijos traktavimo praktikos, rekomenduotina papildyti LR CK 5.50 straipsnį.

5. Turi būti detaliau reglamentuota įgaliojimo forma juridinių asmenų, kaip įgaliojimų, atžvilgiu, kai tai susiję su nekilnojamuoju turtu. Reikia aiškiai reglamentuoti, kokia įgaliojimo forma – notarinė forma ar prokūra – yra reikalinga įgaliojimui, kuriuo juridinis asmuo įgalioja kitą asmenį jo vardu įgyti nekilnojamąjį turtą. Šiuo požiūriu detalesnė reglamentacija galėtų papildyti LR CK 2.138 straipsnio (skirto įgaliojimo patvirtinimui notarine tvarka reglamentuoti) ar 2.179 straipsnio (atvejai, kuriems negali būti išduota prokūra) nuostatas.

6. Rekomenduotina papildyti LR CK 6.218 straipsnį, detaliau apibrėžiant vienašalio sutarties nutraukimo momentą ir detalizuojant patį sutarties nutraukimą tokiu būdu. Tai reikalinga, nes vienašališkas sutarties nutraukimas yra išskirtinis sutartinių santykių pasibaigimo būdas ir egzistuoja didelė tokio nutraukimo ginčijimo tikimybė. Turi būti numatyta, kad sutartį nutraukti ketinanti šalis turi tinkamai informuoti kitą šalį apie sutarties nutraukimą ir kad toks pranešimas įsigalioja nuo jo gavimo momento, o pati sutartis nutraukiama nuo tokiame pranešime nurodytos ar kitu, antruoju pranešimu nurodytos datos.

7. Svarbu detaliau reglamentuoti dar vieną klausimą vienašalio sutarties nutraukimo atveju. Tai viešųjų registrų duomenų keitimas, „grąžinimas“ į pirminę padėtį. Nekilnojamojo turto perleidimo atveju būtina apibrėžti, ar vienašalį sutarties nutraukimą liudijantys dokumentai (įspėjimas, pranešimas) yra pakankamas pagrindas pakeisti duomenis viešajame registre, ar tam reikalingi papildomi faktai – pavyzdžiui, naujas priėmimo – perdavimo aktas. Tokios nuostatos galėtų papildyti Nekilnojamojo turto registro veiklą reglamentuojančius aktus.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
3. Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-851.
4. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=300161&p_query=seni%FBn%F8%20notarini%F8%20&p_tr2=2; prisijungimo laikas: 2007-10-01.
5. Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=301574&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2007-10-10.
6. Laikinosios notarinių veiksmų atlikimo taisyklės // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=93152&p_query=laikin%F8j%F8%20notarini%F8%20veism%F8%20atlikimo%20metodin%EBs&p_tr2=2; prisijungimo data: 2007-10-10.
7. Гражданский кодекс Российской Федерций. Полный текст. Москва: Гном-прес, 1997.

II. Specialioji literatūra:

9. Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
10. Beatson J. Anson's Law of Contract. Oxford: Oxford University Press, 2002.
11. Gaivenis V., Valiulis A. Konsultacijos turto paveldėjimo, sandorių sudarymo bei tvirtinimo ir kitais klausimais // Teisės problemos. 2001, T.2.(32).
12. Gaivenis V., Valiulis A., Jovaišas K. Konsultacijos šeimos, nuosavybės, paveldėjimo ir sutarčių teisės klausimais // Verslo ir komercinė teisė. 2004, Nr. 1.
13. Garmus A., Gaivenis V., Valiulis A. ir kt. Paveldėjimo teisės klausimai // Verslo ir komercinė teisė. 2006, Nr. 4.
14. Garner. B. A. Black's Law Dictionary. St. Paul, MINN, 1999.
15. Finch J., Hayes L., Mason J. ir kt. Wills, Inheritance and Families. Oxford: Clarendon Press, 1996.
16. Jarulaitis M. Vienašališko sutarties nutraukimo pagrindai, tvarka bei pasekmės Lietuvos Respublikos civilinėje teisėje // Teisės problemos. 2006, T.2(52).

17. Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R., ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. T.1.
18. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2002.
19. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002.
20. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (1). Vilnius: Justitia, 2003.
21. Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002.
22. Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius, Justitia, 1996.
23. Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius, Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. T.2.
24. Vainauskas A. Ofertos sąvoka // Justitia. 1994, Nr. 4.
25. Vasarienė D. Civilinė teisė. Paskaitų ciklas. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002.
26. Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikelėnas V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vijusta, 1997.
27. Zveigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001.
28. Биханский О.С., Голиченков А.К., Гусев М.В. и др. Гражданское право В 4-х томах. Общая часть. Москва: Волтерс Клувер, 2004. Т. 1.
29. Биханский О.С., Голиченков А.К., Гусев М.В. и др. Гражданское право В 4-х томах. Общая часть. Вещное право, наследственное право, исключительные права, личные неимущественные права. Москва: Волтерс Клувер, 2005. Т. 2.
30. Богачева Т.В., Глушкова Л.И., Гришаев С.П. и др. Гражданское право. Москва: Юристъ, 2000.
31. Дзегорайтис А. К вопросу об односторонних сделках в советском гражданском праве. Вильнюс: Право, 1978. Т. 14.
32. Гомола А.И. Гражданское право. Москва: Academia, 2003.
33. Гуев А.Н. Гражданское право. Москва: Инфра-М, 2003. Т. 1.
34. Корецкий А.Д. Договорное право России. Основы теории и практика реализации. Москва: Март, 2004.
35. Валявина Е.Ю., Егоров Н.Д., Елисеев И.В. и др. Гражданское право. Москва: Проспект, 2003. Т. 3.
36. Витрянский В.В., Козлова Н.В., Корнеев С.М. и др. Гражданское право. Москва: БЕК, 2003. Т. 2, полутом 1.

37. Витрянский В.В., Козлова Н.В., Корнеев С.М. и др. Гражданское право. Москва: БЕК, 2000. Т. 2, полутом 2.

III. Nepublikuoti moksliniai darbai:

38. Balčikonis R. Sutarčių vykdymo teisinės problemos: esminis sutarties pažeidimas: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (01S)/ LTU.- V., 2004.

39. Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (01S)/ LTU.- V., 2005.

3. Mokslinės publikacijos duomenų bazėse:

40. Kuhn. H. Contract Law: Common Law and Continental Law Systems //

<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/amcomp9&id=133&size=2&collection=journals&terms=unilateral%20transaction>; prisijungimo laikas: 2007-09-20.

41. Lloyd W. J. The Essential Notes //

<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/incolq14&id=691&size=2&collection=fjournals&terms=unilateral%20transaction>; prisijungimo laikas: 2007-09-20.

42. Maguire M., John. M. Capitalization of Periodical Payments //

<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/hlr34&id=94&size=2&collection=top30&terms=unilateral%20transaction>; prisijungimo laikas: 2007-09-20.

4. Teismų praktika:

43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo konsultacija „Dėl kai kurių Civilinio kodekso ir Civilinio proceso kodekso normų taikymo“ // Teismų praktika. 2002-07-16, Nr. 17.

44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999-05-12 nutartis civilinėje byloje L.Balnienė v. A.Balnys ir kt., bylos Nr. 3K-3-126/1999, bylų kategorija Nr. 42.

45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000-04-26 nutartis civilinėje byloje A.Ivašenko v. Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija ir kt., bylos Nr. 3K-3-450/2000, bylų kategorija Nr. 13.

46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001-01-08 nutartis civilinėje byloje E.Jonaitienė v. T.Šakinienė, bylos Nr. Nr. 3K-3-7/2001, bylų kategorija Nr. 25.8.2; 30.6.

47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001-01-17 nutartis civilinėje byloje A.Tyla v. M.Gutauskienė-Tylaitė, bylos Nr. 3K-3-57/2001, bylų kategorija 25.3; 30.4.

48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002-01-21 nutartis civilinėje byloje C.Savickas v. L.Knystautas, bylos Nr. 3K-3-353/2002, bylų kategorija Nr. 15.2.2.7; 22.1.

49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001-01-24 nutartis civilinėje byloje LAB „Turto bankas“ v. UAB „Kaišiadorių agrofirma“, bylos Nr. 3K-3-101/2001, bylų kategorija Nr. 36.2; 32.1; 115; 95.1.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003-02-05 d. nutartis civilinėje byloje A. Laurikietis v. UAB „Šiaulių dujotiekio statyba“, bylos Nr. 3K-3-214/2003, bylų kategorija Nr. 15.2.2.6, 15.2.2.7, 16.3.1.2.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004-01-07 nutartis civilinėje byloje B.Lukoševičienė v. Vilniaus apskrities VMI Ukmergės skyrius, bylos Nr. 3K-3-14/2004, bylų kategorija Nr. 3.1; 3.4.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004-11-15 nutartis civilinėje byloje E.Lastovskij v. Vilniaus rajono 3-ojo notarų biuro notaras T.P.Vėlyvis, bylos Nr. 3K-3-588/2004, bylų kategorija Nr. 109.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-01-12 nutartis civilinėje byloje I.Bajarūnienė v. D.Neuronienė, bylos Nr. 3K-3-35/2005, bylų kategorija Nr. 34.3.3.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-10-03 nutartis civilinėje byloje A. Lipinskas v. AB „VITI“, bylos Nr. 3K-3-443/2005, bylų kategorija Nr. 22.3.1.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-01-22 nutartis civilinėje byloje R.B. v. M.M, Nr. 3K-3-8/2007, bylų kategorija Nr. 22.3.1 (S).

5. Interneto svetainės:

56. www.lrs.lt
57. www.litlex.lt
58. www.lrs.lt
59. <http://heinonline.org>

Vienašaliai sandoriai: teoriniai ir praktiniai aspektai

Santrauka

Raktiniai žodžiai: *sandoris, vienašalis sandoris, sandorių rūšys, sutartis, valios išraiška, juridinis faktas, testamentas, palikimas, palikimo priėmimas, palikimo atsisakymas, įgaliojimas, atstovas, sutarties sudarymas, oferta, sutarties pabaiga, sutarties nutraukimas, vekselis.*

Vienašaliai sandoriai – vieni iš asmenų teises ir pareigas sukuriančių, keičiančių ar nutraukiančių teisinių pagrindų. Vienašaliu sandoriu teisinės pasekmės sukeliamos dalyvaujant tik vieno asmens (teisinio santykio dalyvio) valiai. Tai išskirtinis, civilinei teisei mažai būdingas santykių reguliavimo būdas, nes civilinė teisė ir jos reglamentuojami santykiai iš esmės grįsti sutarties, šalių laisvės ir dispozityvumo principais. Vienašaliu sandoriu teisinės pasekmės sukeliamos jį sudariusiam asmeniui, kitiems asmenims teisės ir pareigos iš tokio sandorio kyla tik jiems sutinkant ar kai tai numato įstatymas. Vienašaliai sandoriai yra pakankamai įvairūs asmenų veiksmai įvairiose civilinių teisinių santykių plotmėse – paveldėjimo santykiuose (testamentas, palikimo priėmimas), sutartiniuose santykiuose (oferta, vienašalis sutarties nutraukimas), jie gali atsirasti ir kitais pagrindais – pavyzdžiui, vekselio išrašymas. Vienašalių sandorių teorinis apibrėžimas, būdingų bruožų išskyrimas galimas nagrinėjant tokius sandorius bendrąja prasme. Tokių sandorių praktinis veikimas ir probleminiai aspektai atsiskleidžia nagrinėjant kiekvieną tokį sandorį atskirai.

Unilateral Acts in Civil Law: Aspects of Theory and Practice

Asta Meidutė

Summary of Master Thesis

Key words: *act, unilateral act, kinds of acts, contract, expression of will, legal fact, a will, inheritance, acceptance of inheritance, refusal of inheritance, power of attorney, representative, making a contract, offer, end of contract, discharge of contract, bill / draft.*

Unilateral act is a kind of legal fact, by which legal rights and obligations might be created, changed or taken to the end. The consequences by unilateral act may be caused only by one person's will. This method is an extraordinary way of regulation in civil law, as civil law is based on the principles of consensus and freedom of participants' in legal relations. Unilateral act causes legal consequences for the person who has made it – the others will get rights and obligations only with their agreement or by law. Unilateral acts vary in different areas of civil relations – there are some in inheritance field (a will, an acceptance of inheritance), in contract law (an offer, discharge of contract by one party's will) and they might appear on the other basis, as for example the making of a bill. Theoretical definition and revealing of unilateral acts' distinctive features can only be done by investigating such kind of legal facts in general. The practice of applying unilateral acts and resulting problems can be described only by looking at each type of acts separately.

Magistro baigiamasis darbas baigtas 2007 m. lapkričio 15 d.

Magistrantė Asta Meidutė

El. adresas: anastazijos@yahoo.com